

Arnold Wesker

SHYLOCK

Színmű két felvonásban Szereplők:

SHYLOCK KOLNER,	velencei zsidó
JESSICA,	a lánya
RIVKA,	a nővére
TUBAL DI PONTI,	az üzlettársa
ANTONIO QUERINI,	velencei kalmár
BASSANIO Visconti,	a keresztfia
LORENZO PISANI,	Bassanio barátja
GRAZIANO SANUDO,	Antonio segédje
PORTIA CONTARINI,	velencei örököső
NERISSA,	a szobalánya
RODERIGUES DA CUNHA,	építész
SOLOMON USQUE,	drámaíró
REBECCA DA MENDES,	egy portugál bankár lánya
MOSES DA CASTELAZZO,	arcképfestő
GIROLAMO PRIULI,	velencei dózse
SZOBALÁNY	Shylock házában*

Patrícusok és mások a rendezőre bízva

ELSŐ FELVONÁS Első jelenet

Velence, 1563. Az Új Gettó, Shylock dolgozószobája. Zsúfolva könyvekkel és kéziratokkal. Shylock, az „uzsorás” barátjával, Antoniával, a kalmárral könyveit katalogizálja ráérősen. Antonio az asztalnál ír, miközben Shylock olvassa a könyvek címeit, amelyeket aztán a polcra helyez. Régi és öreg barátok: hatvanas éveik közepén járnak

SHYLOCK *(olvás)* „Megzavart lelkek kalauza.” Szerző: Majmonidész. Ram-bam, más néven a Nagy Sas. Kairó. XII. század.

Antonio ír

Héber-héber szótár. Szerző: R. David Kimhi. Anglia. XII. század. Nem túl gyors neked, Antonio?

ANTONIO Nem a lelegegásabb kézírás, de gyors.

SHYLOCK En pedig türelmetlen vagyok. Tudom. De itt az utolsó kézirat, és akkor hozzáláthatunk a nyomtatott könyveim katalogizálásához. Micso-da kincseket látsz majd, bele fogsz borzongani! Brrrr! Bele fogsz -- alig várom... csak még egy -

* A darab végén énekesnő. (A csillag alatti jegyzetek a szerzőtől, a számozottak a fordítótól valók.)

Ram-bam: Majmonidész nevének (Rabbénü Majse ben Majmon) kezdőbetűi.

ANTONIO Panaszkodtam?

SHYLOCK Es akkor pihenünk egyet. Megígérem. Kihozom a legjobb bo-
raimat, nagy hűhót csapunk, és - az utolsó. Ígérem. Ígérem. ANTONIO
Shylock? Nézz ide. Várok.

SHYLOCK Egy szent a barátom.

ANTONIO Es a szegény szenté?

SHYLOCK Egy nagyra nőtt kisiskolás. Tudom! Rossz üzletet csináltál. De -
ANTONIO Éri várok, Shylock.

SHYLOCK Közjegyzői okirat. Törvényes. Angol-zsidó szerződés. XII. szá-
zad. Szerző - olvashatatlan név. Valószínűleg maga az üzletember írta
le. *(Vizsgálgatja)* Micsoda mesterműve a talmudista törvénytudásnak!
Szeretem ezeket a régieket, az eszűket, az okirataikat, a sokoldalú
tehetségüket. Fogd meg! Érzed?

ANTONIO A múlt.

SHYLOCK Pontosan!

ANTONIO Es mind elmúlt.

SHYLOCK Antonio! Szomorúnak látszol.

ANTONIO Szomorúnak?

SHYLOCK Túlhajszoltalak. Itt van. Igyál. Miért kéne várunk veled, míg
befejezzük? *(Bort kínál)* Igyál. Ma különleges nap van.

Csendben isznak

ANTONIO Mennyi könyv.

SHYLOCK Es mindet rejtegettem tíz éven át. Tudod, mi az egy gyűjtőnek?
Tíz év? He! A dolgok rendje! „A Talmud és a többi zsidó könyv?
Blaszfémia!” Azt mondták. „Elégetni!” És ott égtek Rómában, a Campo di
Fiorin, 1553. szeptember kilencedikén. A könyvégetés napja. Kivéve az
én könyveimet, mert azokat elrejtettem, mindet, még a világjakat is.
Amikor rájuk jön a láz, jobb nem bízni az „Úristen lovagjaiban”. Tanulni?
Soha! Éppen ez az, amit igazán gyűlöltek, nem a zsidók könyveit - az
emberek könyveit. Úgy mondom: EMBEREK! A bosszúvágy, az, mert a
könyvekből kitetszett a locska elméjük. Es azt h i s z e d , ma már vége? Ide
nézz! *(Kinyomja a könyvespolc egyik titkos rekeszét)* A Szent Könyvek. A
többit visszahozhatom, de a Talmud ma is tilos. Es nekem megvannak, a
legnagyobbak vannak meg, a Bomberg-féle kiadása, és mind. Hát nem
gyönyörűek?

ANTONIO Nagyon szépek.

SHYLOCK *(más könyvekre utalva)* Az egész világon vásárolják őket a
barátaim. Mások zsenijét gyűjtögetem. Ez a bűnöm. A szenvedélyem.
Semmit se becsülök többre, kivéve a lányomat. Úgyhogy - igyunk! Ma
különleges nap van. Ide nézz! Ajándék, hogy fölvidítsalak. Az egyik
legértékesebb kéziratom, egy XIII. századi erkölcsstan, szerzője Corbeil
Izsák, kiegészítve diákjai által. En is csináltam valaha, tanulás közben
odafirkáltam a margóra a gondolataimat. Mindannyian csináltuk. Csipős
volt az elménk, igen mélynek gondoltuk magunkat, megjegyzéseket
tettünk az élet értelméről, a törvények hasznáról és káráról, kínálgattuk a
próféták szövegének jelentését taglaló nagy tudósok szövegértelme-
zésének értelmezését. „Vajon Dániel próféciái at őrténelmi eseményekre
vonatkoztak-e avagy a messiási időkre, avagy egyikre sem? Halhatatlan-
é a lélek? Szabad-e avagy tilos sábeszkor gondolába ülni?” A
pénzkölcsönzés sosem töltötte ki az időnket, a Gettó mindig hemzsegett a
vitáktól - he! Imádom! *(Szünet)* Nnna. Kifárasztottalak.

ANTONIO Biztosítalak -

SHYLOCK Akkor elrontottam a hangulatodat.

ANTONIO Azt sem. De -

SHYLOCK De mi? Akkor mit de?

ANTONIO Azok a könyvek. Nézd meg őket. Mind arra emlékeztetnek, hogy
ki vagyok, és hogy mit is cselekedtem eddig. Semmit! Egy kalmár!
Megveszem ezt itt, eladom azt ott. Felvásárló és eladó vagyok. Tudod,
alig látom, amivel foglalkozom. Van egy irodám, egy szoba főkönyvekkel és
asztallal, én meg ott ülök mögötte, és várom, hogy belépjen valaki, és
megkérdezze, van-e spanyol gyapjóm, angol szövetem, szír vász-

nam, krétai borom. Azt felelem, igen, egy héten vagy egy hónapon belül meg kell érkeznie a hajómnak, följegyzem, valaki más pedig elmegy a kikötőbe, átveszi a gabonát, kiszállítja a megadott címre, én pedig nem látok belőle semmit. Sem Angliába nem utazom I megnézni a szövetet, sem Szíriába a vásznat, sem Korfura, hogy lássam, az olajbogyót tisztán csomagolták-e, sem hogy egy kis időt lopjak magamnak ezeken a helyeken. Eddig ez sose bántott, az utazási vágynak ez a hiánya. Míg csak meg nem ismertelek, öreg zsidó -

SHYLOCK Akkor, öreg barátom, még nem is olyan öreg, éppen csak ötven fölött -

ANTONIO ... és magukkal ragadtak a ... a szenvedélyeid, a gyűteményed, a - a büneid!

SHYLOCK Most panaszkodik vagy hálálkodik?

ANTONIO Megmérgeztél, öreg Shylock, nyugtalansággal és elégedetlenséggel, és hozzá ennyire későn.

SHYLOCK Panaszkodik.

ANTONIO Ügyvéd, orvos, diplomata, tanár - bármi, csak nem kalmár. Annyira szégyellem magam. Az én foglalatosságaimban nincsen semmi édesesség. Az első üzlet izgalma után, az első büszke érzés után, amikor a bal kezemmel kifizetek ezer, a jobbal meg átveszek ezeröttszáz dukátot - ez nem egy mesterség. Csak egy iroda és néhány főkönyv. Olyan örömtelen dolog alkudozni. Úgy belefáradtam a kalmárkodásba.

Második jelenet

Belmont, Portia birtoka Velence közelében. A birtok igen elhanyagolt állapotban van. Portia és szolgálólánya, Nerissa, mindkettő egyszerű, tartós anyagból készült ruhában, éppen most érkeztek, és látják a sivár állapotokat

PORTIA Döntöttem! Vége a Contarini család spekulációinak. A Bejrútban és Famagusztában nevünkön elraktározott árukat olcsón eladjuk, hogy csökkentjük a veszteségeinket. Összeszedek, amennyit tudok a krétai, korfui és dalmát városokban található ingatlanaink eladásából, mert ezek túl messze vannak Velencétől, és nem érik meg a vesződést, de -

NERISSA „de a földművelés, úrnóm, mit tud az én úrnóm, Portia a földművelésről?

PORTIA Úrnóm, Portia tanulni fog, Nerissa. Az éhínség kegyetlen és gyakori vendég. Föl kell javítanunk a földet. Azonkívül a kereskedelmi utakért folytatott verseny az én izlésem szerint túlságosan fondorlatos feladat, és -

NERISSA ... és az Adrián kalóznak hajóznak, ezt mind tudjuk, úrnóm, és ez elbátortalanítja a matrózainkat, de -

PORTIA Antwerpen! Sevilla! London! Túl messze vannak!

NERISSA... de odahagyni a várost?

PORTIA Én szeretem a városomat, Nerissa, de rossz híreket hallok. A faanyag hiánycikk lett, a Velencében bejegyzett hajók száma zuhan. Ezek jelek, édesem, rossz jelek. Isten veled, Velence, ki a földekre, a birtoka-imra, Treviso és Vicenza közelébe és ide, Belmontba. Gabonatermelők leszünk és állattenyésztők. Nyájak! Öntözés! Ezekbe fektetjük a vagyónunkat.

NERISSA Már ha sikerül pénzzé tenni.

PORTIA A föld! Döntöttem. *(Szünet)* Te jó Isten! *(Körülnéz)* Micsoda romhalmazt csinált az apám a gyerekkoromból! *(Szünet)* Ez az a szoba?

NERISSA Ahová tizenegykor süt be a nap. Ez az.

PORTIA Es itt kell megtalálnunk a ládikákat?

NERISSA *(keresgél)* Valahol itt, ebben a rendetlenségben. Az apja rejtvénye a férjválasztáshoz. Egy arany, egy ezüst, egy ólom. *(Megtalálja őket egy poros sarokban)* Megvan! *(Olvassa)* „Választásáról ismered fel őt.”

PORTIA Micsoda örökség! Tíz rombadólt birtok, meg egy bolond bölcselkedő szeszély, hogy egy idióta legyen a férjem. Ó, apám, apám, apám! Mire gondoltál? Hallgass meg ott fönt. Tisztelni fogom egyetlen kívánságodat: akit a ládika választ, ahhoz megyek. De az emberismeret szabályait I fogom felejtetni, és rendbe rakom itt ezeket a romokat. Ezen a világon a kézzelfogható dolgok számítanak. Nincs lélek munka nélkül, és én, apám, dolgozni fogok, hallod? *(Járkálni kezd a szobában, leszaggatja a cafatokban lógó függönyöket, lábukra állítja a bútorokat, főlsejdi a szétszórt könyveket, talán ledörzsöli egy váza piszkos felületét, míg meg nem látjuk rajta a domborművet; egyre mozog, mozog)*

NERISSA Milyen boldog lenne az édesanyja, ha élne, hogy végre lehet itt dolgot is.

PORTIA Talán ez az én igazi örökségem, Nerissa, az apám és egy paraszt-asszony házassága. Az erőm az övé.

NERISSA De mennyi erő, úrnóm.

PORTIA Mind tartalékban várta a szegény öreg halálát.

NERISSA Legyen igazságos. Nem ígérte oda magát hétéves korában, ahogy az én apám tette velem. Nevelőket fogadott magának. PORTIA Hála értük az égnek.

NERISSA Különös társaság volt, mindig úgy láttam. Az Isten szerelmére, miért akart héberül megtanulni, úrnóm?

PORTIA Hogy azon a nyelven olvassam a próféták szavait, amelyen elhangzottak, mi másért? A szavak értelme megváltozik, mikor más nyelvre fordítják le őket. Ó! Azok a ládikák! Azok a hülye ládikák! Vidd, ne is lássam őket. Nagyon szerettem az apámat, de érzem, azok a ládikák éppúgy tönkretesznek majd engem, ahogy a többi örültségei tönkretették anyámat.

NERISSA Mennyi erő van magában, úrnóm, belefáradok, ahogy nézem.

PORTIA Neked is szükséged lesz rá, Nerissa, elvárom tőled. Nemcsak a segítőtársam vagy, de a barátom is, én majd taníttatlak, és megvédelek a rossz házasságtól.

NERISSA Ha ugyan saját magát meg tudja védeni tőle.

PORTIA Igaz! Istenem, és miféle kérék jelezték mára jövetelüket! Szerinted mi olyan érdekes bennem?

NERISSA A vagyon, úrnóm, a vagyon, a vagyon, a vagyon.

PORTIA De az én vagyonom csak lehetőség, még nem létezik.

NERISSA A neve?

PORTIA Fényes név, de kissé molyrágta már.

NERISSA A szépsége.

PORTIA Ne hizelegj. Nem tűröm. A szépségem, hát - van, igen, de nem több, mint sok más velencei asszonynak.

NERISSA Akkor miért? Mondja meg maga.

PORTIA Azt hiszem, tudom, de nem vagyok benne biztos. Egyszerűen - van vér a pucámban. Érzem, érzem - érzem, én vagyok az újfajta nő, ők pedig nem ismernek! Az egyház századokon át kényelemben tartott, és kényelmi célból, főzni a férjnek, és megfőzni őt türelmesen. Es most - Portia elvesztette a türelmét. Igen, tud fonni, szőni, varmi. Adj neki húst és bort - tudja tálalni őket. Adj neki lent és gyapjút - ruhát készít belőle. Csakhogy - Portia olvas! Platón és Arisztotelész, Ovidiust és Catullust, és mindet eredetiben! Latinul, görögül és héberül -

NERISSA Egy kicsit!

PORTIA Olvasott történelemről és politikáról, tanult logikát, matematikát, bámulta a csillagokat, térképeket vizsgált, beszélgetett szabad szellemmel a lélek mibenlétéről, a vallásszabadság hatásairól, magának Istennek létéről vagy nemlétéről!

NERISSA Hé! Az esze már alig győzi utolérni a szavait!

PORTIA Megfigyelt, ítélte, szervezett és - kisuillant a konyhából. A tudás talán megfosztotta édes ártatlanságától, de - a kandalló mellett most nélküle ring a hintaszék, és hogy mit tesz majd, még nem tudja senki. Portia az új nő, Nerissa. Anglia trónján most asszony ül. Bármi megtörténhet, és ők azért jönnek, hogy megfejtsek a rejtélyt.

Harmadik jelenet

Shylock dolgozószobája. Shylock és Antonio ittak

SHYLOCK Azért kínáltalak borral, hogy földítsalak! Engem elsomorított!

ANTONIO A munka kész. Boldognak kéne lenned! Alig érzem a kezem, de sebjak. Nézd, rend van! Helyre raktuk és katalogizáltuk itt ezt a sok tudást. Megmenthetnéd vele az egész világot.

SHYLOCK Mikor afelől sem vagyok biztos, hogy magamat meg tudom-e menteni? Micsoda gondolat! Még a bölcsök sem tudták magukat megmenteni, lett légyen tudásuk bármily nagy. Itt van, olvasd el ezt az elégiát a blois-i mártírokról a joigny-i Jom Tov rabbittól. Micsoda szeretetre méltó öreg lehetett. Egyszer megkérdették tőle, szabad-e sábeszkor fűteni. Azt felelte: „Azokkal legyen egy a sorsom, akiknek meleg a szívük, ne azokkal, akiké szigorú!” Szegény bölcs. Mind szegény bölcsök voltak. Folyton meghívták őket iskolát alapítani ide vagy oda, és sosem tudták, nem vérfürdőre érkeznek-e. A roueni vérfürdőből a londoni vérfürdőbe menekültek; a londoniból a yorkiba, a yorki vérfürdőből pedig nem menekült meg senki! *(Szünet)* Nem volt valami biztonságos dolog az utazás azokban az időkben!

ANTONIO Hívó vagy, Shylock?

SHYLOCK Micsoda kérdés. Ennyire berúgtál?

ANTONIO Hívó vagy, minden szabadgondolkodásod ellenére, te hiszel Istenben. En pedig szeretlek és irigyellek érte.

SHYLOCK Hú de berúgtál. Hívó! Ez egyszerűen a zsidóság létállapota, együtt jár vele, mint a kamaszkorral a pattanások. Közülünk még azok is, akik nem hisznek Istenben, erősen gyanakodnak, hogy ő hisz bennünk. Hallgass ide, elmondom, hogy történt ez. He! A dolgok rendje! Ez igen! Képzeld el ezt a sémita törzset a sivatagban. Pogányok, vadak, de nagyszerűek. Szkeptikus fajta, csak önmagukban hisznek. Tele vannak szeretettel, de követelőzőek. Folyton vitatkoznak és kérdeznak. Ki tudna uralkodni rajtuk? Egyik vezetőt a másik után buktatták meg, de hát egy olyan törzset, ahol minden családfő egyben főnök is, ki tarthat össze sokáig? Míg nem egy nap született egy Ábrahám nevű fiú, és fölnőtt, és nagyon, de nagyon alaposan megismerte az atyafiait. „Én tudom, hogy kell féken tartani ezt az arrogáns, anarchista pogány hordát!” - mondta magában. Es az egyetlen Istenről beszélt nekik. Láthatatlan! Egy szellem! Ez tetszett nekik, a hébereknek, az absztrakció volt vesszőparipájuk. Egy láthatatlan Isten! He! Ez igen! Micsoda ihlet. De ez még nem volt minden. Ábrahám igazi államférfi volt, igazi zseni, és azt mondta ennek a robbanékony elmékből és hiú lelkekből álló törzsnek: „Nézzétek! Egy láthatatlan Isten! A Világegyetem Istene! Minden emberé! Es -” várj, most jön a lényeg. „Es minden népek közül ti vagytok az ő választottjai!” Ellenállhatatlan! Egy pillanat alatt megnyugodtak. Le voltak nyűgözve. „Ó! Ó! Választottak? Igazán? Mi? Mire?” „Hogy tanúskodjatok mindarról, ami a Teremtésben szép és igaz. Szolgálat, nem előjog!” „Ó, de szép! Választottak vagyunk, hogy tanúskodjunk! Micsoda tisztesség! Ssss... Ne ilyen hangosan! Egy kis méltóságot! Ábrahám beszél. Tiszteletet! Hallgassátok. Rendet!” Ez hatott! Ok megkapták Istent, Ábrahám meg őket. Csak hogy - mostantól el voltak átkozva. Mert ettől a naptól fogva olyan nemzetté kellett válniuk, amely jobb minden más nemzetről, és a szerencsétleneket az összes többi nép elviselhetetlennek találta - nem akartak együtt élni velük. Mit tehetek? Kiválasztott vagyok. Hívónek kell lennem.

ANTONIO Egyre jobban szeretlek, Shylock. Már nem is tudnék többé a józanságod nélkül élni. El vagyok kényeztetve, én is kiválasztott vagyok.

SHYLOCK De még mindig szomorú vagy. Látom. Egy picurkát sem javítottam a kedélyeden.

ANTONIO En nem vagyok hívó. Kaptam ma egy levelet, egy régi barátom írta, a milánói Andalso Visconti. Gazdag kereskedő, fiatalkoromban nagyon szerettem. De azóta elfeledkeztem róla. Es ebben a levélben a szerencsétlenségéről ír, arról, hogy különös és átkos események folytán hogyan ment teljesen tönkre, de olyan ömlengően és érzélgősen ír, annyit emlegeti a régi időket, hogy az egészből nem értek egy szót sem. Es a végén figyelmembe ajánlja egyetlen fiát, Bassaniót, aki, úgy tűnik, a keresztfiam. Es én róla is megfeledkeztem. Szegény fiú. Valószínűleg igen jóra való fiatal nemes. Az apja, ha jól emlékszem, Velencében született, ha jól emlékszem, patriciuscsaládból. De nem, valószínűleg inkább afféle páváskodó aranyifjú. Eljön hozzám, és azt reméli, van nálam valami keresnivalója, vagyis hogy kap majd tőlem egy kis kereskednivalót, vagy hogy itt tartom minta segédemet, bölcsesség-re okítom majd, vagy valami ilyesmi. (Szünet) Nesze, Bassanio, itt van egy kis bölcsesség, itt a szebben. (Szünet, színelte fennhézjázással) Mostantól fogva bölcs leszek! (Szünet, majd mintha kutyát csalogatna) Nesze bölcsesség, nesze, fiam. Ül. Coki. Csönd. Nesze, Bassanio, itt a bölcsesség. (Szünet) Nem akarok bölcs lenni, a kereskedelemről csevegni. Látni sem akarom. Istentelen fickó! Az vagyok, nem, istentelen fickó? Bár ne lennének keresztfiaim. Nem az a fajta vagyok. Egy kereskedő aglegény. Másrészt ez talán éppen az a fajta.

SHYLOCK Mikorra várod?

ANTONIO Ó, hát holnapra vagy holnaputánra, vagy a jövő hétre? Nem emlékszem, mikorra. Bassanio! Pfu. (Kiabál) Bassanio, én nem vagyok vallásos!

SHYLOCK Antonio, barátom, késő van. Tíz perc múlva becsukják a Gettó kapuit, és minden igaz kereszténynek kívül a helye.

ANTONIO (még mindig kiabál) Lehet, hogy a keresztapád vagyok, Bassanio, de hívó az nem vagyok.

SHYLOCK Van egy javaslatom.

ANTONIO Bassanio, Bassanio!

SHYLOCK Maradj itt éjszakára.

ANTONIO Maradjak itt éjszakára?

SHYLOCK Ugyan tilos, de pénzzel -

ANTONIO Es mi lesz Bassanióval, aki a bölcsességhez vezető utat keresi?

SHYLOCK Reggel üzenünk, hol találunk. Maradj itt. Ismered a házam,

csupa élet, folyton jönnek-mennek nálam az emberek. A lányom, Jessica majd a gondodat viseli - persze csak ha méltóztatik megszólalni.

ANTONIO Nagyon gögös ez a te Jessicád.

SHYLOCK Es szabados, és durcás, de - okosabb, mint az apja, ez a műveletlen öregember. Megkapta mindazokat a tanítókat, akiket én nem kaphattam meg. De nemsokára lesz egy saját tanítóm.

ANTONIO (mintegy kihirdeti) A hímeves Abtalion Da Modena!

SHYLOCK Az én saját tudósom.

ANTONIO Aki bármelyik nap betoppanhat, amint arról folyamatosan biztosít minket.

SHYLOCK Bármelyik nap.

ANTONIO (még mindig fanfározva) Lisszabonból Jeruzsálembe vezető saját, külön bejáratú zárándokútján, melyet saját, külön bejáratú tanítványa, Shylock Kolner finanszíroz, cserébe a mester saját, külön bejáratú bölcsességéért. (Mintha kutyát csalogatna) Nesze, bölcsesség, nesze fiam!

SHYLOCK Maradj itt! Tudod, hogy a Gettó folyton tele van vendégekkel. Reggel Solomon Usque, az író érkezik a portugál bankár, Mendes lányával, délután pedig elmegyünk a zsinagógába, és meghallgatjuk egy híres firenzei rabbi prédikációját, amely a Talmud tisztálkodási parancsainak jelentőségéről szól, különös tekintettel Arisztotelészre! Maradj itt. Ott lesz az egész velencei értelmiség, mindig eljönnek az ünnepeinkre, zenét hallgatni. Nagyon egzotikusak vagyunk. Mindig elbűvöljük őket, jöjünk bár Angliából, ahonnan elűztek, vagy Spanyolországból, ahol megégették minket. Maradj itt. (Szünet) Alszik. Akkor kénytelen lesz maradni. (Meggfogja a félálomba merült Antonio karját, és a háló-szoba felé cipeli) Es ha a kapuőrök emlékeznek rád, és idejönnek szaglászni, ne félj, majd én jöltartom őket. Nagyon jól. Remekül.

Negyedik jelenet

Shylock nappalija. Másnap reggel. Nagy a nyüzsgés. Jessica Shylock öreg nővérének, Rivkának és egy szobalánynak a segítségével felügyeli az egész jövés-menést, az ebédre való készülődést. Tubal, Shylock üzlettársa számolót böngész.

JESSICA Hatan leszünk ebédre. Tegnap nyolcan voltunk, azelőtt heten, holnap nyilván megint többen leszünk. És ő? Fölkelt már? Még csak föl se kelt. Tizenegy óra, és még alszik.

RIVKA A tegnapi nap különleges nap volt neki, Jessica. A könyvek, emlékezz csak, előjöhetnek a rejtékelyükről.

JESSICA Leporolta a poros könyveit! Az ég óvjon tőle, Rivka néni, megint azokat a könyveket kell bújni. Amióta az eszemet tudom nem emlékszem másra, mint erre a tébolyra, erre a könyvek iránti beteges sóvárgásra. Es tizenöt éves koromban hálát adtam az Úrnak, hogy el kellett őket rejteni.

RIVKA Bűnös dolog ezt mondanod, húgom. Apád szégyellné, hogyha hallaná, hogy így beszélsz.

JESSICA Apám sznob entellektüel. Minden átutazó tudósnak vagy rabbinak, vagy híres orvosnak az ő asztalánál kell ebédelnie. Mások az uralkodói jelvények előtt esnek hasra, ő a tudományos fokozatok előtt. Es hamarosan itt lesz az ő saját külön bejáratú tudósa, és itt marad, itt marad, itt marad -

RIVKA Ha megjön Abtalion Da Modena -

JESSICA „Ha megjön Abtalion Da Modena! Várj csak, amíg megjön Abtalion Da Modena!” Apám úgy hirdeti az eljövését, mint mások a Messiásét!

RIVKA Ez méltatlan hozzád, Jessica. A tudományt tisztelni kell.

JESSICA Ó, én tisztelem a tudományt, de hát a könyvek borítóján kívül is van egy világ, nem? Az emberek nem viselkednek mindig úgy, ahogyan a filozófusok várják, vagy igen? Olyan hangosan szólnak a fülemben a bölcs mondásai és intelmei, hogy már alig hallom tőlük a zenét, amiért pedig mindennekfölött rajongok.

TUBAL Jessica, a te apád különleges ember. Őt az eszmék lelkesítik. „Tartsatok mozgásban - kiabálja -, ne hagyjátok, hogy elnyeljen a sötét, ez az egyetlen reményem.” Egy ember, aki nem fél megváltoztatni a véleményét. Ritka az ilyen. Bár csak énbennem is lenne ennyi bátorság.

JESSICA De az a hengegés, ami ezzel jár, Tubal bácsi. Milyen kegyetlenül lekicsinyli az apám mindazokat, akiknek nem jut eszébe egy név, egy dátum, egy esemény, egy év. „Az algoritmusok! A dolgok rendje!” Na, hát én nem hiszek a dolgok rendjében, szerintem csak káosz van és nyomorúság, és -

RIVKA Ez szemérmelenség!

JESSICA Nem vagyok olyan nagyra törő. Egy kis szerény kedvességet, bármi áron.

RIVKA Bármilyen áron?

JESSICA Majdnem bármilyen áron. Nincs más választásunk. A világ tele van örültekkel. És mind könyveket ír! Emberek, akik tűzbe jönnek ettől az ábrándtól, ettől a szenvedélytől. Tele a fejük dogmákkal arról, hogy másoknak hogyan kéne élniük, erkölcsstanokat alkotnak nekünk, meghúzzák az örömeink, a vágyaink, a képességeink, a fájdalomaink határát. Kinek a parancsára? Milyen jogon? Apám feje is tele van velük, engem pedig nyomasztanak, és úgy érzem, elegendem van belőlük. (Kimegy)

RIVKA Túloz. Az öcsém nem egy tirannus.

TUBAL Persze hogy nem. Amikor túl vannak egy-egy veszekedésen, Shylock nem csinál belőle nagy ügyet. De attól tartok, a lánya zavartottságát összetéveszti az eredetiséggel.

RIVKA Be akarta bizonyítani, hogy a lányok is elérhetik a fiúk szellemi színvonalát.

TUBAL Ezt mindig önfejűségnek tartottam. De hát az ember nem tud a szülőkkel vitatkozni a gyerekeikről, mert még a végén megsérti a legdédelgettebb reményeiket.

Egy fiatalember, Roderigues Da Cunha siet be. Összetekert teravrajzokat hoz

RODERIGUES Shylock! Shylock! Az új zsinagóga terveit! Shylock nincs itt?

RIVKA Még alszik.

RODERIGUES Még alszik. Tizenegyre beszéltük meg.

TUBAL Mi is. „A számlák - azt kiabálta -, nincsenek rendben a számlák!”

RODERIGUES „A tervek - azt kiabálta -, a tervek! Azt akarod, hogy támogassam az új zsinagóga építését? Előbb hadd lássam a terveket.” Így aztán egész éjszaka a terveket másoltam, ő meg alszik!

RIVKA Menj ki a konyhába, Roderigues, ott van Jessica.

RODERIGUES Egész éjszaka!

RIVKA Nyugodj meg -

RODERIGUES Na jó, nem egészéjszaka.

RIVKA - egyél egy kis tiszórait, de ne panaszkodj neki, mert egy kissé - morcos. Hamarosan jön az öcsém.

Roderiguesnek majdnem sikerül is kimennie, de visszasodorja őt a szobába a beviharzó Jessica

JESSICA Ti tudtátok, hogy most érkeznek?

RIVKA Kik, édesem, kicsodák?

JESSICA Solomon Usque és Rebecca Da Mendes.

TUBAL De hát ez megtiszteltetés, Jessica.

JESSICA Megtiszteltetés nektek, munka nekem, a Gettó pedig túl lesz zsúfolva. Velence egyszer csak megtelik portugál anuszimokkal.

RIVKA Az Inkvizíció elől menekülnek, gyermekem, miről beszélsz?

JESSICA Szeretettel látjuk őket, de nekem senki se szól, senki.

Belép Solomon Usque és Rebecca Da Mendes

USQUE Solomon Usque, lisszaboni drámaíró, más néven Duarte de Pinel. Engedjék meg, hogy bemutassam önöknek signora Rebecca Da Mendest, a néhai Francisco Da Mendes, lisszaboni bankár lányát. Áldás, béke a házára, signor Shylock.

TUBAL Mindkettejüket ismerjük, és szívesen látjuk, de nem én vagyok Shylock. Tubal Di Pont, a barátja és üzlettársa. Meg vagyok tisztelve.

REBECCA Mindig másnak köszön, mint akinek kéne -

USQUE - más ajtón nyitok be, mint ahol kéne -

REBECCA - más pohárból iszik, mint amelyikből kéne.

USQUE Amikor a művészek megpróbálnak elegánsan viselkedni, végül mindig nevetségessé válnak. Kérem, mikor fog Shylock barátunk megjelenni?

Megjelenik Shylock, Antonio kíséretében

SHYLOCK Már meg is jelent! Shylock barátunk megjelent! Signora Mendes, signor Usque, szégyellem, hogy senki sem várta magukat az ajtónál. Hadd mutassam be lányomat, Jessicát; nővéreimet, Rivkát; jó barátomat, Antonio Querini velencei kalmárt, aki ma reggel még nincs egészen magánál, és üzlettársamat, Tubal Di Pont. 0, igen, és Roderigues - öö - RODERIGUES - Da Cunha.

SHYLOCK - Da Cunhát. Építész. Új zsinagógát építenek a spanyol és a portugál menekülteknek. Ha valakinek, maguknak látniuk kell a terveket. Az ön apja, signora, híres! Nagyon híres!

REBECCA Olyan sokan vannak -

SHYLOCK Nem, nem! Mindannyian adósai vagyunk. Páratlan ember: csupa jóindulat! Igazi államférfi! Bármit tegyek önért, az mind semmi az ő tetteihez képest. Semmi.

JESSICA Utána kell nézmem az ebédnek. Bocsássanak meg.

RODERIGUES Veled tartok. Bocsássanak meg, szomjan halok.

SHYLOCK Szomjan hal! Jaj, Istenem. Én meg csak itt állok. Jessica, a limonádét.

JESSICA (kifelé) Ott van az asztalon, apám.

SHYLOCK Mindjárt, kedves Roderigues, mindjárt a rendelkezésére állok.

RODERIGUES (kifelé) Gyönyörű! Gyönyörű tervek!

Kimennek. Shylock italt tölt, és odaadja Rivkának, hogy szolgálja föl

SHYLOCK Neki minden gyönyörű.

RIVKA Különösen az unokahúgom.

SHYLOCK De a lányom nem tartja gyönyörűnek. Hagyj föl a házasságközvetítésre! Aranyos fiú, de nem ér föl hozzá. Rivka folyton közvetít. És mindig rosszul választ. A segítségem nélkül is rosszul fog dönteni a lányom, úgyhogy ne erőlted! (A vendégeihez) Nos, milyen híreket hoztak?

USQUE A hírek sem gyönyörűek.

SHYLOCK Halljuk.

USQUE Mi értelmük a részleteknek, borzalmasak és egyhangúak.

REBECCA Segítségre van szükségünk. Erről beszéljünk.

SHYLOCK Halljuk.

USQUE Az elmúlt évben a törvényszék, amelyik Portugália északi megyéiben bíraskodik, egyedül Trás-os-Montes és Beira falvaiban és városaiban harmincöt autodafét rendelt el.

REBECCA Es ehhez jönnek az anuszimok, akiket Braganza keleti megyéiben a lisszaboni és az evorai bíróságok fogtak perbe.

USQUE Ötven embert égettek el máglyán.

REBECCA Öregasszonyokat, fiatalembereket, a rokonainkat és barátainkat.

USQUE Marian Fernandest, lisszaboni unokatestvéreimet.

REBECCA Maria Diezt, öreg nagynénémet Guardából.

USQUE Sebastian Rodrigo Pintót, lamegói barátomat.

REBECCA Diego Della Rognát, a feleségét, Isabelle Nonest, négy lányukat és két fiukat.

USQUE Elégettek egy teljes családot.

REBECCA Arccal egymásnak állítva. (Csönd) De vannak túlélők. Velük kell törődnünk. Signor Shylock, barátok között vagyunk?

SHYLOCK Elválaszthatatlan barátok között.

REBECCA Azt hallottam, maga bátor ember -

SHYLOCK Kérem! Csak próbálkozom a lehetőségekkel, talán -

REBECCA A következő hónapokban a portugáliai hitközségből nagyon sokan jönnek majd Ancona felé, mielőtt elutaznának Szalonikiba. Bár itt sem könnyű, de Velence a legkevésbé veszélyes hely számukra, hogy megálljanak és pihenjenek útközben. Szeretném, ha megszerveznék az itt-tartózkodásukat, családokat találna, akiknél megszállhatnának, és összegyűjtene egy pénzalapot, amelyből az utazásukat támogatnák.

RIVKA Ki más, mint az öcsém!

SHYLOCK Ki más! Meg lennék sértve, ha bárki mást kértek volna fel.

Tudták, kihez kell jönniük, igaz?

REBECCA Igen, megmondták.

SHYLOCK Látod, megmondták nekik, Antonio! Nevem van a hitközségben.

Senkiből lettem valaki, és nevem van! Na, maradniuk kell ebédre, velünk kell enniük.

RIVKA Hát persze hogy maradnak, és velünk ebédelnek. Azt hiszed, én nem kérném meg őket, hogy maradjanak, és egyenek velünk?

SHYLOCK Mondják, hogy maradnak, kérem, kérem, ragaszkodom hozzá.

RIVKA Mindannyian ragaszkodunk hozzá.

SHYLOCK Mindannyian ragaszkodunk hozzá. És meg kell engedniük, hogy megmutassam maguknak a kéziratgyűjteményemet. Jöjjenek. USQUE Signora Mendes a gyűjtő, én csak írok. SHYLOCK Rá kell beszélnie, hogy dedikálja nekem valamelyik könyvét. USQUE Ha. Alig játszanak tőlem valami, nemhogy kinyomtatnának. REBECCA Szerencsére máshoz is ért. USQUE Menekültek rendkívüli és meghatalmazott önjelölt segítőtje vagyok. REBECCA Állandó elfoglaltság, de legalább olyan, ami sok utazással jár Konstantinápolytól Londonig. SHYLOCK Londonig? RIVKA Vannak még zsidók Angliában? REBECCA Alig. Titokban. De oda-vissza járunk és kereskedünk. SHYLOCK Akkor meg kell találniuk nekem egy ritka kéziratot - a *Rökamesét* REBECCA Mi érdeklí pontosabban? SHYLOCK Az exeteri katedrális könyvtárban őriznek egy olyan példányt, amelyet a szerző maga írt, és amelyben angliai életéről panaszkodik, és arról, hogy a gazdag angliai zsidók közömbösek a szellemi és irodalmi tevékenységek iránt. USQUE Talán ez volt a londoni vérengzés oka.

Shylock, Rebecca és Rivka indulni készülnek

REBECCA (*Shylockhoz miközben indulnak*) Sosem fogom megérteni ezt a szokást, hogy a nyomorúságunkkal tápláljuk a humorunkat. USQUE (*búcsúúlvés miatt kimennek*) Mi más maradt, amellyel táplálhatnánk, signora? SHYLOCK Es a zsinagóga terveit! Egyszerűen muszáj együtt megnéznünk az új spanyol zsinagóga terveit.

Kimegy Rebecával és Rivkával

USQUE Ez mindennap így megy?

TUBAL Mindennap! Fivér és nővér vetekednek egymással a vendégszeretben, a lány pedig ellenáll. Ebben a házban soha nincs nyugalom. ANTONIO Amikor nem kölcsönökről tárgyal, akkor embereket küld szét a világba, hogy könyveket vegyenek neki, vagy megmutatja a Gettó látványosságait az ide látogató méltóságoknak. Csak várja ki, amíg megérkezik a saját külön bejáratú tudósa, semmi másra nem marad ideje, mint okulásra és vitákra. TUBAL Bár idővel rá fog jönni, hogy a barátunk igen melankolikus ember, egyetért velem, signor Antonio? ANTONIO Az áruraktárban dolgozik egy fiatalember, Graziano Sanudo, aki fűszerimporttal foglalkozik. Na ő aztán boldog ember, őbenne semmi melankólia, és én ki nem állhatom. Nincs igazi véleménye semmiről, arra hajlik, amerre a szél fúj, siet egyetérteni azzal, aki utolsónak szólalt meg. Igazi túlélő, de nem a dacos fajtából, amelyik tiszteletre méltó, hanem a csúszómászók közül, mint a kaméleon, összevegyül mindenivel, hogy elkerüljön minden bökést. Röhög, ha valami idióta sekélyes vicceket fingik, hízeleg a zsarnokoknak, hajlong a papok előtt, a boldogsága pedig olyan kétségbeesetten hangos, amilyennel sosem találkoztam. Adják nekem Shylock melankóliáját, uraim, és én felajánlom cserébe az emberem vigyorát.

TUBAL De Jessicának igaza van. Shylock intelligenciája inkább betegség.

ANTONIO Jaj! Abba a végén még belehal az ember.

USQUE Látom, rendíthetetlen barátra lelt magában, signor Antonio.

ANTONIO Es én őbenne. Most, uraim, bocsássanak meg nekem. Ide vártam egy fiatalembert, aki a bölcsességet keresi, és attól tartok, eltévedt.

TUBAL Reggel első dolgom volt üzenni az irodádba, Antonio. Jöjjön azonnal az Új Gettóba, a német zsinagóga és a Zsidó Szegényház közé. Földszint. Ha eltéved, kérdezősködjék.

ANTONIO Köszönöm, de fogalmam sincs, miféle lélek a fiú, együgyű-e vagy ragyogó elme. Az előbbi esetben pedig jobb, ha megyek és megkeresem. Amúgy is szükségem van egy kis levegőre. (*Elmegy*)

USQUE Látom, a maguk hitközsége jól él. Építhetik a zsinagógaikat, és számíthatnak keresztény barátaikra.

TUBAL En ugyan személyesen egyetlen kereszténytől sem függök, de hát nem lehet az ember örökké csak nyomorult. Szerződéstől szerződésig élünk, nem tudjuk, hogy öt év múlva meghosszabbítják-e, és ha meghosszabbítják, akkor újabb öt, tíz vagy három évre szól majd, de –

USQUE Az üzlet, az üzlet.

TUBAL Az üzlet, az üzlet, és ezt ők is tudják, mi pedig fizetünk! Évi húszezer dukátot adóba; másik húszezret ezeknek az ocsmány falaknak a bérletére; tizenötezeret a Tengerészeti Tanácsnak - Isten tudja, mire; százat a csatornák fenntartására, pedig büzlenek! Es mindennek tetejébe, háború idején még tízezeret, ez pedig, minthogy a mi szeretett és igazságos köztársaságunk, úgy tűnik, folyton harcol valakivel, biztosítja, hogy ez az összeg is rendszeres járandóság legyen. Sokszor alig van néhány fillér a Gettóban. Napokon át egymástól kérünk kölcsön, míg be nem folynak az újabb bevételek. Gondolja meg, mindössze ezernegyszáz lélek. Mindössze ennyien vagyunk bent az elnyomók között, egy katlanban, ahol három kutunk van, és a házaik tűzveszélyesek.

SHYLOCK (*belép; kiabál*) Roderigues! Ide, ide! Hozd be ide a terveket, itt több a fény.

Roderigues beküzdí magát az ajtón a tervek tekercseivel

Ez a bejárat? Miért ilyen egyszerű? Miért nem kovácsoltvas? Ezek spanyolok, egy nagyszerű kultúrából jönnek! Signor Usque, *magának* kell megnéznie a spanyol zsinagóga terveit.

Ebben a pillanatban Antonio és Bassanio lépnek be, megállnak és hallgatják a beszélgetést

TUBAL (*folytatja, Usquéhoz*) És akkor nem említettem a rendkívüli követeléseket a „különlegesen nehéz” napokban, sem a vissza nem térített „kölcsönöket”, melyeket a kincstárnak adunk, és amelyek mind-össze négyszázalékos hasznot hoznak. Es nem kihagytam a saját közszolgáltatásaink fenntartásának és utcáink rendben tartásának költségeit? De bizony!

RODERIGUES Es a kistisztviselők által követelt csúszópénzeket kihagyod? TUBAL Bizony kihagytam!

RODERIGUES Es a helyi egyház járandóságát? És a városi rendőrségét?

SHYLOCK Bizony kihagyta! Kihagyta! De ne foglalkozzunk a politikával. A homlokzat miért ilyen unalmas? Az új pénzverde talán unalmas? Vagy a könyvtár, vagy a régiségek múzeuma? Es az ablakok! Semmi fény! RODERIGUES Adja nekem Velence adóbevételét, és adok érte cserébe fényt. SHYLOCK A merészséghez nem kell pénz. Merészség kell hozzá! Vidd el őket, és gondold újra. Merészebben! Légy merészebb!

ANTONIO (*végül is megszólal*) Uraim, hadd mutassam be a keresztfiamat, Bassanio Viscontit.

SHYLOCK Ahá, Antonio. Hát megtaláltad. Üdvözlöm, fiatalember, üdvözlöm. Itt marad nálunk ebédre, ugye? Ért valamikézt az építészethez? Új zsinagógát építünk, nézze. Nincs egy Palladiónk, hogy egy San Giorgio Maggiorét építsen nekünk, de a mi szerény lehetőségeinkkel...

ANTONIO Nem hiszem, hogy Bassanio maradni akarna, de szeretnék beszélni egymással, és ha -

SHYLOCK Roderigues barátunk ügyis elmegy.

RODERIGUES Hogy merészebb legyek!

TUBAL En pedig megmutatnám signor Usquének a látnivalókat. SHYLOCK Amikor a keresztapa és a keresztfia először találkoznak, az rendkívüli és intim pillanat. (*Tubalhoz, aki vele együtt indulni készül*) Tuba!, meg *kell* nézned ezeket a terveket, mielőtt összetekerjük őket. A te pénzed is, tudod.

TUBAL En vak vagyok a tervrajzokra, Shylock. Semmit sem értek meg belőlük. Költsd csak el te az én pénzemet is.

Kimennek

BASSANIO *És ez egy zsidó?*

ANTONIO (*rosszállóan*) Ő egy zsidó.

BASSANIO Azt hiszem, nem is tudom, mit mondjak.

ANTONIO Eggyel sem találkozott korábban?

BASSANIO Hallottam róluk, leírták őket, elképzelttem, de -

ANTONIO Shylock a legjobb barátom.

BASSANIO Akkor, uram, nyilván különleges ember.

ANTONIO (*gyanakszik és témát vált*) Az apja nagyon dicséri, és kér, segítsék önnek, amiben csak tudok.

BASSANIO Antonio, nagyuram -

ANTONIO Nem vagyok nagyúr. Patricius vagyok - érdektelen, és a patriciusok politikája iránt közömbös, de azért csak patricius.

BASSANIO Nagyúr vagy patricius - ön a keresztapám.

ANTONIO Elfelejtettem.

BASSANIO Érthető, érthető! Gyerekkoromban apám folyton csak magáról beszélt, az ön jószágáról, meg hogy milyen remek idöket töltöttek együtt, de - semmi erőfeszítést sem tett, hogy megismertessen minket egymással. Ez keserü vitákat okozott közöttünk.

ANTONIO Szóval remek idöket töltöttünk együtt?

BASSANIO Alig is beszélt másról. Amit ö megosztott önnel, azt én is. Ami maguk között történt, én is láttam megésmi. Ha rosszat tettem, mindig azt mondta, ezt nem helyeselné a keresztapád. Es ahogy nöttem, és tettem, amit tettem, gondoltam, amit gondoltam, egyre azt kérdeztem magamtól - mit tenne mosta jó Antonio, a bölcs Antonio most hogyan döntene?

ANTONIO Ahá, bölcsesség! Tartottam tőle.

BASSANIO Nyilván tapasztalta ezt önmagán is, uram, hogy valaki egyre ott ül a fejében, egy élénk kritikus, akinek a hanghordozása és egyéni szóhasználata folyton ott dolgozik az elméjében.

ANTONIO Ot nevezik Istennek, Bassanio.

BASSANIO Azt hiszem, gúnyolódik velem. Rosszkor jöttem? Talán egyáltalán nem kellett volna jönnöm. Öszintén szölvä, gyűlölkö ajánlólevelek védelmében érkezni. Mi mászt tehet a szegény házigazda, mint hogy udvarias lesz és előzékeny? Bocsásson meg nekem, uram. Semmit sem tud rólam. El fogok menni. De megtalálom a módját, hogy bemutatkozam önnek, hasznossá tegyem magam, és az elkövetkezö hónapokban meg fogom szolgálni a bizalmát. Isten önnel.

ANTONIO Nem, nem, nem. Ne menjen, fiatalember. Faragatlan voltam és durva, bocsásson meg. Az agglégényeknek megvannak a maguk félelmei. Az öregség, a magány, túl sok zaj, túl sok kívánság; félünk a lehetőségekre vadászö férfiakról és a nőktöl is. Bocsásson meg. Üljön le, és beszéljen magáról, és arról, hogy mit akar tőlem. Persze hogy emlékszem az édesapjára. Jöl jöttünk egymásnak a szük esztendőkbén. Beszéljen. Segíteni fogok a fiának. Ez nem lehet kérdés. Kereskedelem? Üzleti fortélyok? Szerzödések? Az érdekeim képviselője? Mondja el, mit akar tőlem.

BASSANIO Belmontban, uram, él egy hölgy.

ANTONIO Ahá, szerelem!

BASSANIO Apjának családja arra az időre megy vissza, amikor a velenceiek halászok voltak, és -

ANTONIO Es most jobb szeretné elfelejteni!

BASSANIO - és, mint azok a régi családok mind, meggazdagodott. Ezek, a Contarinik nemcsak gazdagok voltak, de - hogy is nevezzem? - nem örültek, de - szabadgondolködök. Hölgyemet Portiának hívják, és az apja - hát - furcsa szerzet volt! Egy filozófus.

ANTONIO Ö, nagyon furcsa.

BASSANIO A jelek szerint kialakított egy különös teóriát, amely szerint az ember jelleme vizsgálatok által megismerhető, és ebböl a célból szerkesztett egy hatalmas táblázatot, melyet az emberi jellem legfontosabb vonásai szerint osztott föl. Becsület, józan ész, hűség, kitartás és így tovább. Es minden erényhez és az ellentétéhez megszerkesztett egy-egy vizsgát. Minden birtokát olyanokkal népesítette be, akiket e filozófiai alapon kifejlesztett vizsgák segítségével választott. Es egy kivételével mind tönkre is ment.

ANTONIO Hihetetlenül szomorü történet.

BASSANIO Van vidám oldala is. A lánya-

ANTONIO Gyönyörü?

BASSANIO No, hát talán nem gyönyörü, de - feltünö és eleven. Elragadó. Intelligens szemek, élénk vonások - csinos. Valójában, ha durván akarok fogalmazni, a határozottság és az akaraterö férfissá teszük az arcát. Nöies abban az értelemben, hogy nem tagadja meg nemét, de ez félrevezetö, mert nem is foglalkozik vele, nem használja ki, nem él vele vissza.

ANTONIO Éppen ilyen asszonnyal szerettem volna találkozni az én fiatalkoromban.

BASSANIO Akkor megéri az én izgatottságom okát is.

ANTONIO De azt még nem, hogy ez mennyiben érint engem.

BASSANIO Belmontban van három ládika. Egy arany, egy ezüst, egy ölom. Aki a megfelelő ládikát választja, az nyeri el a lányt.

ANTONIO Aha! A végsö vizsga. Es mi azén szerepem ebben?

BASSANIO En eddig ostoba, pazarló életet éltem, signor Antonio. Semmi sincs, és nincs, amire rátehetném a kezemet. Reméltem, hogy majd gazdagon házasodom, de most romokba lettem szerelmes. Szeretném kiválasztani a megfelelő ládikát, feleségül venni ezt a rendkívüli nőt, és szeretnék azért dolgozni, hogy a vagyona újböl hasznot hozzon. De sem ahhoz nincsenek eszközeim, hogy megfelelően öltözködjem, sem ahhoz, hogy elérjem öt.

ANTONIO Pénzbe fog kerülni?

BASSANIO Hogy sértés nélkül mutatkozhassem be? Háromezer dukátba.

ANTONIO Háromezer dukátba!

BASSANIO Azt hiszem, soha korábban nem használtam ki, hogy ön a keresztapám.

ANTONIO Soha.

BASSANIO Es soha többé nem is fogom.

ANTONIO Bassanio, rosszkor jöttél.² Vannak hajóim a tengeren, de nincsen készpénz a kezemben. Ráadásul vissza akarok vonulni, és ezért minden vagyonomat a hajórakományokba fektettem. A mindennapi megélhetéshez szükséges aprópénzt könnyen megkapom hitelbe kereskedö barátaimtól, de a Rialto szeme rajtam, és senkit sem ismerek, aki ekkora summát kölcsönadna nekem, legföljebb -

BASSANIO Kicsoda?

ANTONIO Shylock.

BASSANIO A zsidó?

ANTONIO (*megvetésével küszködve*) Shylock.

BASSANIO De hát a kamatok, a feltételek.

ANTONIO Bármilyen feltételekkel! Ez több, mint amennyit valaha is kölcsönkértem életemben, de az apáddal töltött boldog fiatal éveim emlékére, legyen.

BASSANIO Egy zsidóval!

ANTONIO Megmondtam, fiatalember, hogy a zsidó a legjobb barátom.

BASSANIO Persze. Bocsásson meg, uram. Es most megyek. Nincs valami rám bizadó elintéznivalója a városban?

ANTONIO Igen, vigyél el egy üzenetet a segédemnek, Graziano Sanudónak. Mondd meg neki, hogy ma nem jövök be, intézkedjen a szerdai vacsora ügyében. Barátomat, Shylockot látom vendégül, tehát disznöhús ne legyen. Tarts velünk, Bassanio, nagyon jó borok vannak a pincémben.

BASSANIO A legnagyobb örömmel, és megtiszteltetésnek veszem. Elhozhatom magammal egy régi barátomat, akivel épp az imént találkoztam? Olyan - filozófusféle.

ANTONIO Féle?

BASSANIO Néha verseket ír.

ANTONIO „Filozófusféle”, aki „néha verseket ír!” Remek! Az öreg Shylock biztosan élvezni fogja. Mi a neve?

BASSANIO Lorenzo Pisani.

ANTONIO Aha! A selyemgyárosék.

BASSANIO Ismeri öket?

ANTONIO A gyárat, nem a családot.

BASSANIO Uram, nem fogja bánni a bizalmát.

ANTONIO Bizom Istenben, hogy nem, Bassanio.

Bassanio, miközben kimegy, találkozik Shylockkal. Shylock fejet hajít, de a fiatalember úgy tesz, mintha nem venné észre

Bizom Istenben.
SHYLOCK Na, milyen volt?
ANTONIO Nem is tudom. Eddig még soha nem találkozott egyetlen zsidóval sem.

Shylock nevetésben tör ki

Mi olyan mulatságos?
SHYLOCK Ez igazán nem bün. Kínában van vagy százmillió ember, aki még sosem találkozott egyetlen zsidóval sem!
ANTONIO De mégis aggaszt a fiú, más okokból. Túl sok számítás volt benne. Szerdán találkozol majd vele, és magad is megítélheted. Meghívtam vacsorára. Egy barátjával, Lorenzo Pisanival.
SHYLOCK Pisani?
ANTONIO Ismered?
SHYLOCK Ismerem. Egyszer írt egy verset - túl hosszút: „A nemzet szívének romjai”. Homályos dolog, tele mások gondolataival. Jessica mutatta meg nekem. Neki nagyon tetszett, ahogy láttam, mert az egyszerűséghez való visszatérésre szólított fel...

² Mint látható, nehéz dönteni a tegezés/magázás kérdésében. Az angol eredetiben Bassanio folyamatosan „uram”-nak szólítja Antoniöt, emez viszont hol „fiatalember”-nek nevezi, hol a keresztnevéen szólítja (tehát angol mércével mérve tegezi) a fiút. Ez a bizonytalankodás egyébként - legalábbis az eredetiben - stílusosan is hangsúlyozza kettejük ambivalens viszonyát.

ANTONIO Hát persze! A segédem, Graziano mutatta nekem. Úgy látszik, lázba hozza a fiataljainkat, ahogy el van telve a világ nyomorúságával és az emberek bűneivel szemben érzett undorral. Apokaliptikus hangulata volt, amit a költő a jelek szerint jobban élvezett, mint amennyire aggódott miatta.

SHYLOCK Ez az! Oh, gyerekek, gyerekek! *(Amiről is eszébe jut)* Gyerekek! Gyerekek! Együnk. *(Antoniohoz)* Te nyilván éhen halsz, a portugál pedig már halálra unta magát a könyveim között, és időben végeznünk kell az evéssel, mert jön a portréfestő. *(Ismét hívja őket)* Jessica. *(Antoniohoz)* Megfestetem az arcképemet. Ma kell modellt ülnöm. Egy nagy festő, ma már öreg, de kitűnő, Moses Da Castelazzo. Nagyon híres!

ANTONIO Shylock?

SHYLOCK Barátom!

ANTONIO Egy nagy szívességet akarok kérni tőled.

SHYLOCK Végre! Szívességet! Antonio! Shylocktól!

ANTONIO Adj kölcsön háromezer dukátot.

SHYLOCK Nem négyet? Ötöt? Tízet?

ANTONIO Nem viccelek, Shylock.

SHYLOCK Es miért hiszed, hogy én viccelek?

ANTONIO Három hónapra?

SHYLOCK A városod örökre vesz tőlem kölcsön, miért ne adnék neked három hónapra?

ANTONIO Ismered a helyzetemet?

SHYLOCK Ismerem a helyzetet. A vagyonod egyetlen hajóúttól függ, elmebaj. De akkor is.

ANTONIO Jó ember vagy, öreg.

SHYLOCK Öregnek öreg - örökre! Jónak - nem mindig jó. A barátod vagyok.

ANTONIO Mit akarsz biztosítésként kikötni a szerződésben?

SHYLOCK A miben?

ANTONIO A szerződésben, Shylock. Szerződést kell kötnünk.

SHYLOCK Szerződést? Barátok között? Miféle hülyeségeket beszélsz, Antonio?

ANTONIO A törvény így rendelkezik: semmiféle üzlet nem köthető zsidókkal, hacsak nem törvényes szerződés révén.

SHYLOCK Ezt a törvényt ellenségek számára hozták, nem barátoknak.

ANTONIO Shylock! A törvény ezt mondja, ezekkel a szavakkal: „Tilos üzletet kötni zsidóval szoros kötés jele és pecsétje nélkül, mely kötésnek meg kell neveznie a kölcsönvett összegeket, meg kell határozni a jelzalogot, megjelölni a fizetés napját és óráját, és -

EGYÜTT - és a kötésről három velenceinek, két patriciusnak és egy polgárnak kell tanúskodnia, s ezek utána szerződést nyilvántartásba kell vétetni.”

ANTONIO Légy józan! A francia piacok oda, az angolok gyorsabb és jobb hajókat építenek, és egyes bolondok veszedelmesen szónokolnak a protekcionista politika előnyeiről. Ideges birodalom vagyunk, és a törvényünk féltékeny. Senkinek sem szabad áthágnia.

SHYLOCK Józan! Józan! A saját szívemet követem, a saját törvényeimet. Mi lehet ennél józanabb? A Törvények Második Könyve azt mondja:3 „A te atyádfiától ne végy uszorát.” Értelmezzük hát a törvényt szabad emberekként, se keresztények, se zsidók módjára. Szeretlek téged, tehát atyámfia vagy. Es mivel atyámfia vagy, az én törvényem azt mondja, hogy nem szabad tőled uszorát vennem. Fogd a dukátokat.

ANTONIO De Velencében a törvény szent és sérthetetlen, kedves Shylock, kedves atyámfia.

SHYLOCK Az én veled kötött kötésem szent és sérthetetlen.

ANTONIO A város becsülete gyarapszik attól, ha törvényeit tisztelik.

Mózes 5,23,19. A Károli-fordítás nem érvényesíti a Weskernél megtalálható „uszorakamat” („Thou shalt not lend upon usury to thy brother.”) jelentést. De a Biblia modern angol változata sem beszél uszoráról, csak egyszerűen „interest”-ről.

Én azonban nem a Bibliát fordítom, hanem Weskert, ezért tettem Károli szövegében a „kamat” helyére az „uszora” szót. Mivel a magyar nyelvben az egyébként szép „atyafi” szó ma már nem jelent egyértelműen testvért, talán érdemes idéznem az eredeti bibliai szöveget a maga összefüggésében, amely szöveg így szól: M.5,23,19: „A te atyádfiától ne végy kamatot: se pénznek kamatját, se eleségnek kamatját, se semmi egyébnek kamatját, amit kamatra szokás adni. (5,23,20) Az idegentől vehetsz kamatot, de a te atyádfiától ne végy kamatot, hogy megáldjon téged az Úr, a te Istened mindenben, amire kinyújtod a kezedet, azon a földön, a melyre bemegy, hogy bírjad azt.” Persze írhatunk „atyafi” helyett „testvér”-t, de az „atyafi” stílusán jobban illik ide.

SHYLOCK Én attól gyarapszom, ha az én becsületemben bíznak. ANTONIO Én az egész életemet rád bízom, de nem hághatod át Velence törvényét.

SHYLOCK *(haragszik a törvényre)* Viheted a háromezer dukátot, de nem lesz semmiféle szerződés és semmiféle jelzalog, és egyáltalán semmi-féle határidő.

ANTONIO Értem. És ez közelebb visz hozzád, mint ez ideig bármi. De minél mélyebbnek érzem a barátságunkat, annál fontosabbnak érzem, hogy meggyőzzek és megvédjelek. Zsidó vagy, Shylock. A fajtád nemcsak kisebbségben van, de le is nézik. Velencei létetek, örömeitek, maga az a szabadságotok, hogy gúnyolódhattok vagy keseregthettek, kiváltság, amelyről minden öt, hét vagy tíz évben újra tárgyalnotok kell. Mert nem jog. Az életek szerződésektől függ. Akarod, hogy a városi tanácsnokok tiszteljenben tartsák a saját szerződéseiket? Akkor, ha valakinek, hát elsősorban nektek tiszteljenek kell az ő törvényeiket, amelyeken a szerződések alapulnak. A törvény, Shylock, a törvény! Neked és a népednek tiszteljenek kell a törvényes szerződéseket.

SHYLOCK Ó, hát tényleg legyőztél, leszálltam a földre. Érzem. Szilárd.

(Szünet után, nem veszítve el a humorát) Mégis be fogjuk csapni őket.

ANTONIO Úgy érted, még mindig nem vagy meggyőzve?

SHYLOCK Meg vagyok győzve, ó, igen, nagyon is meg vagyok győzve. Lesz szerződés.

ANTONIO Helyes!

SHYLOCK Egy badar szerződés.

ANTONIO Badar?

SHYLOCK Egy aranyos, szeretetelli, badar szerződés. Hogy kigúnyoljuk a törvényt.

ANTONIO Kigúnyoljuk?

SHYLOCK Barbárok a törvények? Barbárok a szerződések! Háromezer dukát a húsdod egyetlen fontjáért.

ANTONIO A húsom?

SHYLOCK Hirtelen olyan lettél, mint egy hülyegyerek. *(Gúnyolódva)* „Egy badar szerződés? A húsom?” Igen. Ha a kitűzött napon és órán nem fizeted meg nekem a tartozásod, kapok egy fontot öreg húsdoból, Antonio, testednek körülbelül arról a tájékról, amely leginkább tetszik nekem - a szívedből. A szívedből, drága szívem, és bizony, el is venném, ha tudnám, annyira szeretem.

Szünet, Shylock várja, hogy Antonio beleegyeznek-e

ANTONIO Barbárok a törvények, barbárok a szerződések?

SHYLOCK Őrütséget az örülteknek.

ANTONIO Hülyeséget a hülyéknek.

SHYLOCK Megvetést a megvetőknek.

ANTONIO Ők kigúnyolják a barátságunkat -

SHYLOCK - mi kigúnyoljuk a törvényeiket.

ANTONIO *(csipkedi magát)* Van rajtam egy fontnyi hús? Nincs is rajtam egy fontnyi hús.

SHYLOCK *(csipkedi Antoniót)* Itt meg itt, meg itt, egy, kettő, három font hús!

Megcsiklandozza, Antonio reagál. Mint a gyerekek, csapkodják egymást, kuncognak, Jessica és Rivka bejön az ebéddel, Roderiques utánuk. Tubal, Rebecca és Usque jön be, élénk beszélgetésbe merülve. Közleg az ebéd, a vendéglátás hangjai és örömei töltik be a szobát

Ötödik jelenet

Antonio raktára. Színes anyagok bálákban, egy, részük a Pisani-gyárakból. Zsákok fűszerekkel. Graziano ruhaanyagokat dobál Bassanióra, hogy lássa, melyik áll jól neki. Hajlamos rá, hogy magában beszéljen, és ne figyeljen oda, mit mond a másik. Lorenzo belemeríti a kezét egy zsákba, és fűszerszemeket húz elő belőle, mintha kavicsokat, azután visszacsorgatja őket a zsákba

BASSANIO Ei voltam képedve. „És ez egy zsidó?” - kérdeztem. A kereszt-apám kijavított: „Ő egy zsidó.”

LORENZO Nem tetszik ez nekem. Fejére állta világ.

BASSANIO Mind zsidók voltak! A barátai!

GRAZIANO De hát egy háromezer dukátos kölcsön? Nem tetszik ez nekem.

BASSANIO Hallanotok kellett volna őket, amikor úgy vitakoztak Velen-
céről, mintha a város *törődne* a véleményükkel, mintha az ő *ítéletüktől*
függne a pusztá léte!

LORENZO A pénz halott dolog, magtalan, alkalmatlan a nemzésre.
GRAZIANO Jól mondd.

BASSANIO Mit tehettem volna, Lorenzo? Azt mondta: „A zsidó a legjobb
barátom.”

GRAZIANO Na hát ez aztán érthető.

LORENZO Igazán?

GRAZIANO Hát -

LORENZO Shylock Istent mer játszani egy halott dologgal, és Velence
nyelve fáradt hozzá, hogy feleljen neki. Persze hogy virágzik az uzsora.
Nincsenek elvei annak a nemzetnek, amelyik összekeveri a toleranciát a
gyávasággal.

GRAZIANO Fejére állt a nemzet.

BASSANIO (*Lorenzóhoz*) Jól ismered Shylockot?

LORENZO (*zsákról zsákra jár, a fűszerszemek peregnek az ujjai között*)
Ismerem.

GRAZIANO (*saját beszélgetését folytatja Bassanióval, miközben anyagokat
teker köréje*) Ismersz bárkit, akinek kell a hatalom?

LORENZO Hangos, lelkenedő ember.

GRAZIANO Az emberek félnek gyűlölséget szítani maguk ellen! Se vezetés,
se Isten!

LORENZO Mellette álltam, amikor a Gettó látványosságait mutatta meg a
látogatóinak.

GRAZIANO Még a papoknak sincs idejük Istennel foglalkozni, és a festőink
kurvákat festenek meg Szűz Máriának.

LORENZO Gyatra kőfaragványok, amelyeket nem az önértékük miatt, ha-
nem inkább csak afőlötti örömeiben mutogat, hogy egyáltalán van
kövük.

GRAZIANO Barátaim, Velencében az öregek uralkodnak.

LORENZO Mindenről hisztérikusan beszél. A hangja sürgető -

GRAZIANO Ez égetően fontos ügy.

LORENZO - izgatott -

GRAZIANO Tűzbe jövök, ha erről van szó.

LORENZO - izgatott, pompózus és hivalkodóan tudálékos.

GRAZIANO A tűzzel játszanak, és én tűzbe jövök.

LORENZO Ez a bűne: az intellektuális gög. A lánya nagyon rosszul viseli.

BASSANIO Te ismered Shylock lányát?

GRAZIANO Barátságban vagytok?

LORENZO Nem gondolná az ember, hogy egy vérből való. Az apa gögös, a
lánya szerény. Az apa azt hiszi, minden a tudás, a lánya a valóságban él.
Az apa hangja csakúgy kong a fennhéjázástól, a lányáé édes és
megértő. És szereti a zenét.

BASSANIO És a költészetet is, talán?

LORENZO És a költészetet is, talán.

BASSANIO Még dicsér is némely költeményeket?

LORENZO Még azt is.

BASSANIO Jóságos ég, Lorenzo, szerelmes vagy?

LORENZO Szerelem? Ki tudja, mi a szerelem? Csodálta a költeményemet,
és aki csodál minket, arról úgy gondoljuk, értékes embernek kell lennie.
Ez talán szerelem? Talán inkább tisztelet.

BASSANIO Micsoda bizonytalankodó fiatalember! Ő írta volna „A nemzet
szívének romjai”-t?

LORENZO Igazad van! Természetem szerint nem tudok dönteni. Szenve-
délyes étvágyat érzek magamban, de mire? Megvetem a hatalmat, de
közben annyi minden sért, hogy hatalomra vágyom, a sértést eltörölni.
Es miben is rejlik a hatalom? Az üzletben vagy az erkölcsi elvekben?
Bennem is, mint minden velenceiben, ott él a kereskedőszellem, de
annyi a mohóság és a fékevesztett ambíció, hogy úgy érzem, közel a
világ vége, azé a világé, amelyet egyik pillanatban elutasítanak, a másik-
ban pedig meg akarom menteni önmagától.

BASSANIO Vigyázz, fiú, vigyázz. Megmenteni szegény világot önmagától?
Prédikálnál, mint Savonarola? Ott a csapda, hogy a prédikátorok meg-
mámorosodnak önmaguktól, azt hiszik, az élet és a föld urai lesznek,
visszaélnék a hatalmukkal, az emberek pedig belefáradnak az örökös
szidalmazásba. Vigyázz, fiú, vigyázz.

GRAZIANO Vigyázzon? Mire? Lorenzónak igaza van. Szörnyű idők. A
becsületes fiataloknak alig jut valami.

BASSANIO Badarság! Akárhova nézék, azt látom, hogy a fiatal patriciuso-
kat kereskedelemre, diplomáciára, tanácsnoki munkára oktatják.

LORENZO De részt vehetnek-e azok a fiatal patriciusok a dózsze megválasz-
tásában harminc alatt, vagy lehetnek-e szenátorok negyven alatt? A
hatalom nem az elvekben van, hanem néhány család kezében.

BASSANIO Akik az egész világgal kereskednek! Miről beszélsz? Velence
szabad város. Csupa kitárt kapu!

LORENZO A lába van szétárva! Velence a Földközi-tenger bordélyháza.
Hogy közben mindenkinek büszkélkedhessünk a törvényeinkkel és azzal a
szabadsággal, amely eltűri a korrupciót.

BASSANIO Állj meg, Lorenzo. Ne menj túl messze. Lehet, hogy a zsidók
eltűrése számunkra izetlenné tűnik, de a kereskedelem - néha azt
gondolom, hogy a kereskedők azok, akik épen tartják ezt az örült világot,
és megóvnak minket a romboló politikusoktól. Végül is Velence
dicsősége a régi kereskedőcsaládoknak köszönhető.

GRAZIANO És ez a hatalom alapja, a régi, nagy kereskedőcsaládok. Én csak
tudom, én is egy ilyenből származom.

BASSANIO Régi, nagy családból? Te?

GRAZIANO Ne legyetek meglepve, barátaim, nem minden velencei arisz-
tokrata elméje csillog-villog, láthatjátok. Az enyém a leginkább kevésbé.
Legkevésbé inkább. Legkevésbé. Vagy leginkább? En afféle bukott diák
vagyok, tőlem ne várjatok semmit. A családom gazdag, de nem híres.
Azt remélték, politikus leszek, és a vagyonuk mellé megszerzem a
megbecsülést is, de sem ügyességem, sem emlékezőtehetségem, és
végül szégyenében kereskedőtanoncnak adott a családom. Személyi
titkár vagyok - és boldog!

BASSANIO De mi az, hogy „régi család”?

GRAZIANO Mi vagyunk azok, akiket gondos alaposággal sorolnak föl a
krónikák és a nemesi listák mint a huszonnégy család egyikét. A régiek
egyikét. Akik kezdték ezt az egészet. Vagyis inkább tizenkettő van, és én
ezek közül származom, mert ezeknek a családfája 762 elé megy vissza,
vagy 726 elé? Amikor megválasztották az első dózsét, akit Orsónak
hívtak, egy katonát, vagy talán Anafestónak hívták? Mert vannak, akik
azt mondják, hogy az első dózsét 679-ben választották, vagy 697-ben?
Es hogy az ő neve volt Anafesto, vagy hogy az ő neve volt Orso?
Akármelyik is volt, az én családfám az elé megy vissza. A másik tizenkét
család csak arra hivatkozhat, hogy ők választották meg. De mindkét
csoportban régi családok vannak. Így nevezik. Amint látod.

BASSANIO Es mind halászok voltak?

GRAZIANO Nem! Vagyis igen! Úgy értem, az a lényeg, hogy mi nem úgy
gondolunk önmagunkra, mint akik halászkótlól származnak. Egyszerűen
csak - régiek vagyunk. Hosszú múltra nézünk vissza. A Római Biroda-
lomig. Velence mint második Róma. Régi.

BASSANIO Úgy értem, hogy ami régi, az nemes?

GRAZIANO Pontosan ezt próbálom mondani.

BASSANIO Tehát egy parasztcsalád, ha hosszú múltra emlékezne vissza, és
bizonyítékai is volnának róla, az is nemes volna?

GRAZIANO Áh, nem.

BASSANIO Tehát *nem* pontosan ezt próbálsz mondani?

GRAZIANO Ezt mondom, de nem pontosan.

BASSANIO Valami más is kell ahhoz, hogy egy család nemes legyen?

GRAZIANO Hatalom!

BASSANIO Ami honnan jön?

GRAZIANO Ne ugrass, Bassanio. A velencei nemesség kérdése nagyon
kényes kérdés, az én családom is ezt csúri-csavarja állandóan.

LORENZO Es értelmetlenül. A kérdés kérdés marad. Mi lesz Velencéből?
Vajon az erő alapja a kereskedelem vagy az erkölcsi elvek?

BASSANIO Most az erőről beszélsz. Azt hittem, a hatalomról beszélünk.

LORENZO Igazad van. Különbséget kell tennünk a szavak között, mert
különben a mögöttük lévő fogalmak is összemosódnak.

BASSANIO Es lehet, hogy az erő az erkölcsi elveken nyugszik, de a hatalom
a kereskedelmen. Nézd ezt a kis borsszemet - ez az, aminek annyi
hatalma van, hogy áthajszolja az embereket a tengeren. Idén hárommil-
lió font ment át belőle Velence városán. Tudjátok, mennyi aranyat jelent
ez? A királyok a maguk számára monopolizálják a fűszerkereskedelmet.

LORENZO De a vallási elvek állandók, a kereskedelem nem az. Ha egy
portugál hajós körülhajózza a Jóreménység fokát, a földközi-tengeri
fűszer-kereskedelemnek vége!

BASSANIO Es ki veszi át? A portugálok! Egy másik katolikus nemzet! És
hol vannak akkora vallási elvek?

LORENZO Eggyel több ok, hogy megvédjük őket! Mert ezeknek volna csak
erejük összekapcsolni azoknak a nemzeteknek a kereskedelmét, ame-
lyek különben háborúznának.

BASSANIO Pontosan! Ahogy mondtam! A kereskedelem tartja meg épen a világot, miközben a vademberek az elvekről szavainak. Uraim, mennem kell. Ki kell szabatnom a ruháimat, és ki kell élesítenem az elmémet a belmonti vadászatra. Olyan nőt üldözök, akiről azt mondják, sok esze van.

LORENZO És mi az ő öröksége? Csupa rom!

BASSANIO Majd ő újjáépíti őket.

LORENZO Ha az öregek megengedik neki.

BASSANIO Ellenükre is megteszi.

LORENZO Ha a törvényeik meg nem nyomorítják.

BASSANIO Én ismerem. Megteszi.

LORENZO Ha ravasz, hajó kapcsolatai vannak, és ha ért a hízélgéshez.

BASSANIO Mindenképpen meg fogja tenni! Újjáépíti! Ahogyan a fiatalok teszik, nem törődve a belső gonosszal, megtagadva a múltat. És persze az én segítségemmel. Fiatalok vagyunk! Ne légy olyan ünnepléses, Lorenzo. Antoniónál találkozunk vacsorára, és akkor még beszélünk. Talán jobban meg kell ismerkednünk veled is, Graziano.

GRAZIANO Szeretni fogtok engem, biztos vagyok benne.

BASSANIO És az öreg Shylockot is. Vajon mi mindent tud még nyújtani nekünk?

LORENZO Nem sok szeretnivalót.

GRAZIANO Értem, mire gondol, értem, mire gondol.

Hatodik jelenet

Shylock nappalija. Festőállvány, székek, portréfestéshez beállítva. Bejön Shylock és Usque, majd a sürgölődő Rivka, valamint Roderigues, aki Jessicáról akarja elkészíteni a saját vázlatát. Megérkezik az öreg zsidó arcképfestő, Moses Da Castelazzo

SHYLOCK Ó, Moses, hát itt vagy!

MOSES Nem, nem vagyok itt.

SHYLOCK Signor Usque, a drámaíró. Engedje meg, hogy bemutassam önt a híres Moses Da Castelazzónak, a festőnek!

MOSES *(nem törődik a bemutatkozás finomságaival, és egyenesen a festőállványhoz megy)* Híres! Híres! Ki törődik nyolcvanévesen a hírével!

Shylock és Rivka beülnek a portréhoz

RODERIGUES És hol van Jessica? Hogy tudok lerajzolni valakit, aki nincs itt?

MOSES *(gúnyosan)* És hol van Jessica? Hogy tudok lerajzolni valakit, aki nincs itt? Nézzenek rá! Ha már szerelmes, legalább ne mutassa. Ha már mutatja, ne rajzolja le! Hadd lássam. *(Elmarja a vázlatfüzetet)* Maga nem tud rajzolni! Miért próbál rajzolni, ha nem tud? Egyszerre mindenki művésznek képzelet magát!

RODERIGUES A nagyon öregeket, amilyen ő is, távol kéne tartania nagyon fiataloktól, amilyen én is vagyok. Már látom.

SHYLOCK Hagyjátok abba a civakodást. Moses Jessica nélkül is el tudja kezdeni, signor Usque pedig megígérte, hogy beszél nekünk az új darabjáról.

MOSES Na még egy! Derült égből! Itt mindenki művész!

USQUE Egy vita lesz az egész.

SHYLOCK Kik között?

USQUE Olyan rabbik között, akik értelmezik -

SHYLOCK - az értelmezéseket értelmező nagy tudósok szövegértelmezésének értelmezését.

USQUE Pontosan! Nyilván emlékszik rá, hogy Aragóniai Katalin VIII. Henrik bátyjának, Artúrnak volt az özvegye, és hogy Henrik el akart válni tőle. A pápa föltehetően beleegyezett volna, de aggódott V. Károly miatt, aki Katalin unokabátyja volt. Mind a ketten - vagyis Henrik és a pápa - megtalálták nézeteik igazolását a Bibliában.

SHYLOCK Természetesen!

USQUE Henrik kívánságát a Léviták Könyve támasztotta alá, amely szerint a férfinak tilos volt feleségül vennie elhalt bátyja özvegyét. Róma elutasító véleményét viszont a Törvények Második Könyve alapozta meg, amely megengedi az ilyen házasságot, föltéve, hogy az előzőből nem született gyerek.

SHYLOCK Fiú! Fiú kell a férfi nevének fennmaradásához! Hatalom. Származás! Kéjelgés -és máris mind rohan, hogy a Bibliával igazolja magát.

USQUE De az értelmezés kérdése zavarba ejtő volt.

SHYLOCK Természetesen!

USQUE Es kihez fordultak tanácsért?

SHYLOCK Alig várjuk, hogy meghalljuk.

MOSES Az öreg, pörtelkedő velencei zsidókhoz.

SHYLOCK Te tudsz erről?

MOSES 1530 körül. Nagy civakodás volt.

RIVKA Inkább az öreg velencei bolondokhoz.

MOSES Es csupa badarság. Emlékszem, volt egy ember, aki képes volt idejönni Angliából, hogy kikérje az itáliai rabbik véleményét - RIVKA Akik azonnal ellenséges táborokra szakadtak!

MOSES Mi is volt a neve - rrr - rrr -

USQUE Richard Croke.

MOSES Croke. Igen. A nevek! Miért nem emlékszem a nevekre?

RIVKA Nem ismerték sem az angol királyt, sem a pápát, de küzdöttek értük!

MOSES Mindig minden névre emlékeztem. Ez a vénség!

RIVKA Öreg bolondok!

MOSES Átkozott vénség!

USQUE De *maga* szerint, Shylock, kinek volt igaz? Arra gondoljon, hogy az én darabom nem a történelmet akarja majd értelmezni, hanem a Szentírást.

Belép Jessica és elfoglalja helyét a portréhoz Shylock túloldalán

SHYLOCK Elkéstél.

JESSICA Ez az utolsó alkalom, hogy ülök, apám.

SHYLOCK Nem érted, milyen sértő elkésmi egy, megbeszélte időpontról?

JESSICA Signor Castelazzót nem hátráltattam a munkájában. SHYLOCK Ez az én házam, és amíg az én fedelem alatt -

JESSICA *(kihívóan)* Amíg a te fedeled alatt micsoda?

SHYLOCK A pontosság szent dolog.

JESSICA Túlzol.

SHYLOCK Megvárakoztatni a másikat annyi, mintha azt mondanád neki, hogy nem törődsz vele.

JESSICA Vagy hogy inkább a saját dolgoddal törődsz. Vagy hogy a saját dolgod váratlan gondokat okozott. Vagy hogy a saját dolgod esetleg egy haldokló volt, szükség volt rád, vagy kényszerítve voltál, netán erőszakkal - igazán! Apám! Az egész lényed csupa megszorító, szűkös kis szabály.

SHYLOCK Egy megbeszélte időpont felér egy szerződéssel. Két ember között. Egymástól függnek, attól, hogy tiszteletben tartják, és ha áthágják - életek múlhatnak rajta, üzletek borulnak föl, szívek szakadnak, csalódás -

JESSICA A dolgok rendje! A dolgok rendje! Hagyjál békén engem a dolgok rendjével.

MOSES Nekem itt meg kell festenem egy képet. Kérem.

USQUE Nem válaszolt a kérdésekre, signor Shylock.

SHYLOCK Kérdezze a lányomat. Ő köztünk az okos.

USQUE Az új darabom egy rabbik között lefolyt vitáról szól, egyesek a Törvények Második Könyvére hivatkoznak a pápaság pártján, mások a Léviták Könyvére VIII. Henrik oldalán. A következő volta felállítás -

JESSICA Tisztelettel, signor Usque, nem szükséges leírnia az egymáshoz viszonyított helyzetüket. Maga a gondolat is sértő. Föl és alá szaladgálni a Biblia lapjain egy ilyen obszcén veszekedés kedvéért - szegyelethették volna magukat azok a rabbik. Az egész úgy nem érdekel.

USQUE Az úgy engem sem, de az értelmezés természete igen.

SHYLOCK *(megíscsak büszke)* Bocsásson meg neki. Jó tanárai voltak, akik élesítették az elméjét, de nem volt édesanyja, aki tompított volna a modorán.

RODERIGUES *(lelkesen vázlatol)* Dühitse tovább, kérem, gyönyörű, amikor mérges. Gyönyörű!

MOSES Idióta!

RIVKA Én azt hittem, a mai nők csak akkor gyönyörűek, amikor szerelme-
sek, Roderigues.

JESSICA *(leállítja)* Utoljára ma ülök modellet, apám.

SHYLOCK Már mondtad.

JESSICA Mint ahogy te is ezerszer mondtad már nekem, hogy ez a te házad, és hogy a te fedeled alatt élek.

SHYLOCK Ahol semmiben sem szenvedsz hiányt.

JESSICA Kivéve azt az édes érzést, hogy ez az én házam és az én fedelem is. Vitát akar a darabjába, signor Usque? Akkor vitassa meg ezt a kérdést: kié a ház valójában? Csak az apáé? Még az anyáé sem? Es ha

nem a gyerekeké, és nem az anyáé, akkor milyen minőségükben élnek ott? Mint jóhiszemű jogcím nélküliek? Mint hosszabb ideig ott tartózkodó vendégek? Mikortól kezdve kell tekintetbe venni a gyerek jogát arra, hogy szabadon mozogjon és saját ízlése legyen? Egy lány csak akkor válik felnőtté, amikor apja tulajdonából átmege a férje tulajdonába? Mit mond minderről a Léviták Könyve és a Törvények Második Könyve? Nézzé csak az apát, dagad a büszkeségtől, mennyi esze van a lányának. Tanárokat hozott nekem, hogy műveljék és eddzék az elmémet, de úgy, hogy továbbra is ő parancsoljon.

SHYLOCK Amikor parancsokról beszél, és a gyerekek jogairól, az mindig azt jelenti, hogy hamarosan el akar menni a háztól.⁴ Mindig megérezem, amikor robbanás előtt elkezd remegni.

JESSICA Úgy beszél, mintha az egész világ választotta volna. SHYLOCK 0 beszél úgy, hogy lássam, érdemes volt fizetnem a tanárait! JESSICA Mondják meg neki, hogy komolyan kell vennie a lányát. SHYLOCK Mondják meg neki, hogy ne hanyagolja el a zenei tanulmányait. JESSICA Mondják meg neki, hogy a tanulás olykor nyomasztó. SHYLOCK Táncoljon, énekeljen, vettem neki hangszereket- mondják meg. JESSICA Mondják meg, hogy nem mindenki akar szerepelni, van, aki szívesebben hallgatja.

SHYLOCK Mondják meg -

JESSICA Mondják meg, mondják meg! Semmit se mondjanak!

Kiviharzik. Shylock megdöbben

RIVKA Közönséges vagy! Sosem dicséred meg a lányodat. A saját lányodat.

SHYLOCK A Talmud azt mondja: ne dicséredj meg jobban egy embert, mint értékének egy tizede.

USQUE Bocsásson meg, signor Shylock, azt hiszem, helytelenül ítélt.

Elsietett házasságba fogja hajszolni.

RIVKA Nem akarja, hogy férjhez menjen.

Usque Shylockhoz fordul válaszáért

SHYLOCK A pápa a szüzességi fogadalom híve, de Isten házasságot rendelt. Kire hallgassak?

De közben másra gondol

Hetedik jelenet

Antonio háza. Jelen vannak: Bassanio, Lorenzo és Graziano. Épp most ettek. Shylock is velük volt, de most nincs bent a szobában, Antonio kikísérte, mert nem érzi jól magát. Azoknak az embereknek az elégedett csöndje, akik jót ettek, ittak és beszélgettek

GRAZIANO Háta szegény zsidó nagyon rosszul érzi magát, az biztos. Már negyedórája, hogy kiment.

BASSANIO Azt hiszem, túlságosan leittadtad.

LORENZO Vagy túl jó volt neki az étel.

BASSANIO Szegény ember nagyon aggodalmaskodott. Szomorú volt. Komor.

GRAZIANO Meg kell mondanom, hogy túlságosan gyorsan ivott. Idegesen.

Belépett, és rögtön benyakalt két üveg bort.

LORENZO Nem az a baj. Egyszerre eszik, iszik és beszél. Nincsen benne semmi kellem.

BASSANIO Szerintem nagyon érdekes ember. *Ti sok zsidót láttok Velencében - azt hiszem, van itt legalább tízezer -*

GRAZIANO Ezernégyszáz.

BASSANIO Igazán? Olyan kevés? Hát többnek látszanak. De ahol én éltem, Milánó mellett, egyet se láttunk. Mindenki beszélt róluk, de sosem láttam egyet sem. Úgyhogy nekem érdekes.

Belép Shylock és Antonio

SHYLOCK Imádom Velencét.

GRAZIANO Nemes város, signor Shylock, igaza van.

LORENZO Maga természetesen itt született.

SHYLOCK Igen, természetesen itt születtem.

LORENZO Azért kérdezem, mert maguk közül olyan sokan jönnek innen-onnan, mindenfelől.

SHYLOCK Tudom, miért kérdezi.

LORENZO Nagyon nehéz lehet a maga fajtájának művészetet vagy filozófiát produkálnia, a civilizált népek módjára, akiknek gyökereik vannak a szülőföldjükön.

SHYLOCK Nagyon.

LORENZO Egyetértene azzal, ha úgy mondanánk -

SHYLOCK *(elunja Lorenzót, és megvetéssel elfordul tőle, hogy barátjával, Antoniával beszélgessen tovább. Még mindig részeg egy kicsit)* Imádom Velencét, Antonio, mert csak úgy nyüzsgőnek benne az emberek, azok is, akik itt élnek és azok is, akik csak átutaznak, és mert jogukban áll tenni mindkettőt, és nem engedményként kapják a szabadságot.

ANTONIO Velencét megszágyenyíti a hálád, Shylock. Elfeledekzel a sárga kalapodról.

SHYLOCK Ha orvos volnék, nem kéne viselnem ezt az átkozott sárga kalapot, valahányszor csak sétálok egyet. Orvos! Na az lett volna remek céh, odatartozni, a saját nyomorúságos családom helyett. Csupa bukott ember! (Szünet) Tudod, én német zsidóktól származom. A nagyszüleim. Kis, piszkos emberkéek Kölnből. Amikor Velencébe érkeztek, rövid távú kölcsönöket adtak a szegényeknek, abból éltek. De a szüleim - ők már új foglalkozást találtak maguknak. Nagyon bátrak voltak. Használtruha-kereskedés! Anyám belevakult abba, hogy bűdös, öreg ruhákat foltzott, apám pedig arról volt híres, hogy öreg matracokat tisztított ki és pofozott helyre. Amelyeken aztán jókat lehetett aludni - tisztes foglalkozás, nem találják, uraim? Matracok. Amelyeken édesen lehet aludni.

LORENZO Es édes pestist lehet rajtuk kapni.

SHYLOCK *(főlszisszen)* Igen! Tudom! Jobban, mint maga! Tudom! *(Újra megnyugszik)* De az apám nem volt valami ambiciózus ember. Nem volt önbizalma. Nem úgy, mint az igazán nagy zálogház-tulajdonosoknak, akik hatalmas raktárakat építettek az összegyűjtött faragványoknak, bútoroknak és festményeknek. A dózsék mindig biztosak lehettek, hogy csodálatos szőnyegetek bérelhetnek a bankettjaikra a Gettóból. Kivéve az apámtól. Tőle csak elkoszlott ruhákat kaphattak volna.

LORENZO Ez igaz. A Getto hírhedten büzlök.

ANTONIO Nem tűrök a házamban udvariatlanságot.

LORENZO Meg kell nekem bocsátania, signor Antonio. De én is vendég vagyok, és nem tudunk úgy tenni, mintha egyes vendégei nem találnák egymást ellenszenvesnek. Ön arra kér, respektáljam a zsidó barátját, de vajon ő mutat-e bármilyen respektust irántam? A tiszteletnek semmi értéke, ha nem kölcsönös. És ebben a városban vitatkozni szent jog. Ma este már többször megpróbáltam signor Shylockkal teológiai vitába kezdeni. Ő csak elfordult. Ha az udvariasság érték, akkor nem ez a leghatásosabb módja annak, hogy elérjük.

SHYLOCK Hatásos! Kölcsönös! Vita! Micsoda gazdag szókinccs! Talán túlságosan félek attól, hogy vitatkozzam magával, Lorenzo barátom. A maga elméjét az egyetemen képezték. Az enyémet a Gettóban.

BASSANIO Nem szabad meglepődnie, hogy sok gúnyolódása ellenérzéseket kelt.

LORENZO *(evangéliumi szenvedéllyel)* „Nem alázták meg magukat mind e mai napig se, és nem féltek, sem az én törvényem szerint nem jártak, sem az én parancsolataim szerint, a melyeket előtökbe és a ti atyáitok elébe adtam.”⁵ Imígyen szóla Ezékiel.

SHYLOCK Ezt Jeremiás mondta. O, Istenem. Teológiai vitát akar? Idehallgasson. Egy életre megkaptak minket, egy életre, uraim. Tanuljanak meg együtt élni velünk. A zsidók a keresztények szülei. Tudom, nehéz. Szülő-gyerek kapcsolat, ez mindig nehéz. Es még rosszabb, ha gyilkosság is történt a családban. De mit tehetünk? *Ez a család!* Nemcsak a barátja *lennék*, de annak kell lennem. Ne nézzen ilyen morcosan, édes signor Keresztény. Egy életre. Az öreg Shylock, a velencei zsidó. Örök! *Hosszú, zavart szünet*

GRAZIANO Igen. Nos. Igen nemes város. Teljesen igaza van, Shylock. Tegnap este éppen a nemességről beszélgettünk.

⁴ „She wants to go out again one day soon.” -Szó szerint: „ismét ki akar menni egy nap.” - Talán a Gettóból. De vagy beleírom azt, amit Wesker nem írt bele, tehát a "Gettó" szót, vagy elkerülöm ezt az így kissé értelmetlen mondatot, és a főnti módon leegyszerűsíttem. Ezt a megoldást választottam.

⁵ Jeremiás könyve, 44,10.

SHYLOCK Miről beszél ez az ember?
GRAZIANO Nemesség és hatalom. Milyen a nemesség természete, és min nyugszik a hatalom?
SHYLOCK Hatalom? A hatalomról beszélünk?
GRAZIANO Bassanio itt úgy gondolja, hogy a hatalom azon a képességen nyugszik, hogy tudunk kereskedni.
BASSANIO A csöndes Lorenzo viszont úgy gondolja, hogy a hatalom az erkölcsi felsőbbrendűségeen nyugszik. Csakis a keresztény erkölcsiségnek kellene mozgatnia köztársaságunkat.
SHYLOCK Jó Isten! Senki sem volta szobában mialatt beszéltem!
BASSANIO Míg viszont Graziano itt úgy gondolja, hogy a hatalom azokon a családokon nyugszik, amelyek kereskednek, és hogy ez a hatalom adja viszont e családok nemességét.
GRAZIANO Pontosan! A fensőbbség felhalmozottadata adja az embernek a fensőbbiséget. Velence olyan, mint egy második Róma.
ANTONIO Velence mint második Róma: ez badarság. Kereskedelmi vállalkozás vagyunk és semmi több.
BASSANIO Antonio, ez cinizmus. Részben egyetértek, de nem ez a teljes igazság. Mi a helyzet a törvényesség uralmával Velencében? Mi a helyzet a város keresztényi büszkeségével és hevületével? Ezek mind létfontosságú alkotórészei a birodalomnak.
ANTONIO A mi birodalmunk leginkább létfontosságú alkotórészei a raktarak, a hajó kikötők, a bárkák és az ígások. Még csak tisztos iparosok sem vagyunk, csak importőrök és exportőrök, és attól gazdagodtunk meg, hogy átfolyik rajtunk mások kereskedelme, nem attól, mintha ezt magunk produkálnánk. Es ami Velence igazságérzetét illeti, az arra való, hogy fönntartsa a patriciusok számára a távolsági kereskedelem legjobb lehetőségeit. Indítékaink önzőek, a hatalmunk a földrajzi véletlenek múlik, úgyhogy hagyjuk ezt a badarságot Velencéről mint második Rómáról.
SHYLOCK Nem, nem, Antonio barátom. Bocssás meg, veled is vitatkoznom kell. O, ez borzasztó. Megvédsz engem, és én ellentmondok. De kénytelen vagyok. Mindketten elfeledkeztek a lényegről Velencével és egész Itáliával kapcsolatban. Velence mint Róma vagy sem, mint kereskedelmi vállalkozás vagy sem, ez lényegtelen. Amit mondtak, igaz lehet, de van itt valami sokkal nagyszerűbb a dolgok mögött. Hadd emlékeztesselek titeket három olyan fejleményre, amelyek befolyásolták rendkívüli országok történetét, és azután lássuk, miben áll az igazi hatalom.
LORENZO Egy német zsidó fog leckét adni nekünk a saját történelmünkéből?
SHYLOCK Ne legyen megsértve, maga csöndes Lorenzo. Gondoljon arra, hogy Rómában előbb volt zsinagóga, mint pápaság.
GRAZIANO *(hitetlenkedve)* A rabbi előbb volt, mint a pápa?
SHYLOCK A római háborúk. A zsidó rabszolgák. Izráel foglyul ejtett uralkodói. Most psszzt! Es figyeljete. Nagyon izgalmas történet. Három fejlemény! De mindenekelőtt ki mondta ezt: „Religionem imperare non possumus” -
ANTONIO - quia nemo cogitur -
SHYLOCK - ut credat invitus”? Hmm? Hogy tetszik a latin kiejtésem?
GRAZIANO „Nem erőltethetjük egy vallás elfogadását, mert senkit sem lehet akarata ellenére a hitre kényszeríteni.”
SHYLOCK Ragyogó, Graziano, bravó!
GRAZIANO Fejből kellett tudni az iskolában.
SHYLOCK De ki mondta?

Szünet

ANTONIO Cassiodorus!
SHYLOCK Az utolsó, szeretetre méltó kapocs a császári Róma és a középkori Itália között.
ANTONIO Született 479-ben, meghalt 575-ben.

Ezután Shylock, egyre izgatottabban és egyre színpadiasabban, elmondja a történetét; amit maga körül talál, azt színpadi kellékként használja, elmozdítja a bútorokat, az ételt, talán még az embereket is, mintha az ő történelmi sakkjátszójának bábúi volnának. Antonióra osztja „Cassiodorus” szerepét

SHYLOCK Kedves és intelligens ember. A lelkiismerete talán gyanúsan rugalmas - mindig nélkülözhetetlenné tudta tenni magát az ország különböző urai számára, de mégis. Államférfi! Tudós! Es mi maradt a legemlékezetesebb ebből az emberből? A közigazgatás, amellyel a monarchákat szolgálta? Dehogy! Élete során a polgárháborúk és a

külföldi inváziók minden rombolása közepette sikerült megőriznie egy nagy görög-római kézirat-gyűjteményt, és - ez az első számú fejlemény. Hatvanéves korában visszavonul Bruttiba, és magával viszi klasztrikusokból álló könyvtárát, amelyet skrupulózusan lemásoltat a szerzetesekkel. *Micsoda munka! Micsoda hit! De miért? Miért izgatta magát? Mi készítette egy embert arra, hogy így védje mások munkáját, szeretettel őrizze, másoltassa, óvja? Es ráadásul egy keresztény, aki a pogányok munkáit őrizi! Kolostorról kolostorra évszázadokon át, szorgalmasan körmölnek, míg végül a könyvkereskedelem a kolostorokból átterjed az egyetemekre. A tudósok átveszik a szerzetesek munkáját. Kialakul a rendszer. Második számú fejlemény: a Római Birodalom összeomlása! Itália három részre szakad. Észak a Szent Német-római Birodalomé, a középső rész a pápaság hatalma alá kerül, a déli részt átveszi a francia Anjou-ház. Látjátok, a szerencse forgandó, és mindig másfelé fordul.*
LORENZO Az ön vonzódása a történelemhez felszínes, signor - játékos. A *rendszerek* érdeklik és nem a *jelentés*. Kicsinyesség így élvezkedni a véletlenben. Még a végén meggyőzne minket, hogy nem voltak sem okok, sem következmények. Nem tudok rokonszenvezni ezzel a hozzáállással.

SHYLOCK Aha! A szellem! Még tisztelhetném is magát, fiatal ember, de -
LORENZO És velem se játszadozzék, signor.

SHYLOCK De - félreért, ha azt hiszi, ilyen felszínesen olvasom a történelmet. Pontosan tudom, hogy az okokból hogyan következnek az okozatok - de *mind csak a maga idejében*. Az a vonal, amit én húzok, olyan emberek pillanatait kapcsolja össze, akik sosem láthatták előre egymás tetteit. Az öreg Cassiodorus, aki ezer évvel ezelőtt működött, vajon látta-e, hogyan alakul majd Itália fejlődése ezzel év múlva? Hallgasson végig. Izgalmas. Izgalmas. Higgye el. Tehát: az ország három részre szakadt. De talán csak áll minden mozdulatlanul? Lehetetlenség! Nézze, hogyan bomlik föl északon a Szent Német-római Birodalom; középen a római családok hogyan pörlekednek egymással; délen a francia Anjou-ház hogyan harcol a spanyol Aragónokkal. Semmi sem áll mozdulatlanul! Es ahogy elül a háború és az örület pora, mik jelennek meg, uraim? Városállamok! Milánó, Genova, Firenze, Velence ragyogó városállamok! A birodalmak föl bomlottak, és egyszer csak minden város a saját kormányzatára van bízva. Mit tehetnek? Hogyan *keel* kormányozni? Növekszik az ipar és a kereskedelem. Szinte magától. Micsoda? Ez itt a Földközi-tenger medencéjének a közepe, és ne kereskednének? Úgyhogy a taljánok föl találják az együttműködési megállapodásokat, a konszerneket, az árubiztosítást, a hitelügyleteket, a kettős könyvelést! Haladás! De figyeljenek. Hallgassák meg. Mi egyéb történt még, és ne feledkezzenek meg a lent, a VI. század mélyén lesben álló öreg Cassiodorusról. Több üzlet, az több egyezés, több egyezés, az több törvény, ami a kormányzás ügyét is tovább bonyolítja, ami tanultabb embereket követel, ami *újfajta* oktatást követel, gyakorlatiasabbat, mondjuk - világbibbát! Es honnan jöhetett ez az új, világias oktatás, hogy új törvényeket, új kormányzatot teremtsen? Mondják meg. *(Szünet)* Nahát, a könyvekben! Honnan máshonnan? És hol *voltak* a könyvek? Vén Cassiodorus! A kolostorokban! Megőrizte a régi görög és római kéziratokat, hallelujá! Dicsértessék minden bölcs öregember! Hát nem isteni? Vallják be, hát nem háborzongató nézni, ahogy mindez formát ölt? Legyenek nagyvonalúak. Engedjék el magukat, mert most jön a harmadik számú fejlemény. Az év: 1450. Két gyönyörű születésnap: egy Gutenberg nevű furfangos öreg német Mainzból rendkívüli találmánynak ad életet - a könyvnyomtatásnak; és megszületik a nagy ókortudós, Aldus Manutius. Itt nálunk! A mi szerett Velencénkben negyvenöt éves korában, nem egészen száz évvel ezelőtt, a nagyszerű Manutius fölállítja isteni nyomdáját, és elkészíti a csodálatos Aldinákat!⁶ Egyszer csak mindenki vehet könyvet magának! Es micsoda könyveket! Platón, Homérosz, Pindaros és Arisztophanész, Xenophón, Seneca, Plutarkhosz és Szophoklész, Arisztotelész, Lisziasz, Euripidész, Démoszthenész, Thuküdiclész, Hérodotosz műveit, olyan távoli országok kolostoraiban megőrzött kéziratok alapján, amelyeket az olaszok mosta messzi Svédországból és Konstantinápolyból hoznak haza. Elképesztő! A tudás, mint egy föld alatti forrás, amely állandóan és frissen ott áramlik, míg egy nap - hopp! Fölfakad! Hogy a haldokló emberek, a setét és borzalmas idők túlélői iganak belőle. Imádom! Amikor mára tábormokok azt képzelik, hogy az ő hiú dicsőségük a minden, és a hordószónokok nyájas vigyorral a képükön húzzák szorosabbra a hatalom csavarjait

⁶ Aldinák: ókori művek Aldus Manutius által készített ösnyomtatványai.

- hopp! Fölbugyborékol a kis forrás. Buggy, buggy, buggy! Egy icipici, elveszett kis forrás, tele vakító kérdésekkel és zamatos kétségekkel. A szó! Ki hitte volna! Leírva! Kinyomtatva! Leronthatatlanul! Bumm! Imádom!

Megszólalnak a harangok. Ideje visszatérni a Gettóba. Antonio fölkel, hogy odaadja Shylock sárga kalapját. Shylock Antonióra néz, és szomorúan vállat von, mintha a kalap mindent megcáfolna, amit mondott
ANTONIO Miféle elveszett kis forrás tud most segíteni rajtad?

És mégis... megvetően fölteszi a fejére, átöleli Antoniót, meghajol a másik három férfi felé, és kuncogva és motyogva indul kifelé...

SHYLOCK Buggy, buggy, buggy! Buggy, buggy, buggy! Buggy, buggy...

MÁSODIK FELVONÁS

Első jelenet

Szoba Belmontban. Hosszabb idő telt el. Kezd helyreállni a rend. Portia és Bassanio beszélgetnek, Nerissa olvas

BASSANIO Téved, hölgyem, téved! Lehet, hogy a fűszer-kereskedelem és az egyéb hagyományos áruk kereskedelme manapság nem olyan nyereséges és biztonságos, de a földből és a mezőgazdaságból nem lehet meggazdagodni. Nemesfémek! Azokkal kereskedjék! Arany! Vagy egy bank! A Contarini Bankház! - nem szédíti el ez a gondolat? Különben is, honnan vesz tőkét a felszerelésekhez?

PORTIA Eladtam néhány birtokot, és a maga segítségével talán még többet eladok majd, de most, drága barátom, választania kell. Legyen bölcs. A többiek nem voltak azok. Egyesek túl gyorsak voltak, mások gőgösek. Mások olyan sokáig álltak és gondolkoztak, míg végül elrémültek, és már egyáltalán nem voltak képesek választani. Úgyhogy foglaljon helyet, és bányon jól az idővel. Én majd addig Nerissával beszélgetek. Seneca leveleit olvassa, és megkértem, válasszon közülük egy kedvenct magának. Azt hiszem, tudom, melyik lesz az.

Bassanio elfoglalja helyét a ládikáknál

NERISSA *(odalép Portiához)* Ez az, asszonyom, a negyvenhetes számú levél. *(Elkezdi olvasni)* „Örömmel hallom a nálad járt ismerősöktől, hogy jó viszonyban vagy a rabszolgáiddal. Éppen ez várható el a magadfajta művelt és felvilágosult embertől...”

Hangja elhallik, miközben a földallam kerül előtérbe. A figyelemnek Bassanióra kell összpontosulnia

BASSANIO Micsoda excentrikus szerelmi vizsga. Miféle agyból pattant ki ilyesmi? „Választásáról ismered fel őt.” *(Megvetően és fokról fokra beszélgetésbe elegendve Portia apjával „ott fönt”)* Mit tudsz majd róla? Hogy ha az aranyat választja, lélektelen ember lesz, erszénnyel a szíve helyén? De a lélektelen ember is lehet elmés, ugye? A fősvénység nem zárja ki az érzékenységet, és a fősvény ravaszul megérezheti a veszedelmet, ha az ösztönére bízta magát. Képzeljünk el egy még emberibb állapotot: egy ember szereti az aranyat, de büntudat mardossa, és elég érett hozzá, hogy megvesse magát. Íme valaki, aki szégyenlősen elfordulna a szégyentelen ragyogástól. Nem, nem látom értelmét ilyen szimpla trükköknek. Es az ezüst? Arról mit illik gondolni félúton az arany és az ólom között? Ó, itt a középszerű ember! Aki biztosra akar menni az életben, és se nem mer, se nem nyer. Vagy talán a megfontolt, józan embert jelöli az ezüst? Talán diplomatára volna itt szükség? Államfőfira? Bíróra? Nem értéktelen emberek! De én aligha vagyok bármelyik is. Szeretem hinni, hogy mindből van bennem egy kevés, de én - nemigen tobzodom ezekben a tulajdonságokban. Mégis, ha e rendkívüli nőnek ilyen férfi kell, és ha nekem kell ez a rendkívüli nő, akkor talán az államférfinak, a diplomatának és a bírónak nagyobbra kéne bennem nőnie. Hmm! Végül is nem valami egyszerű vizsga ez. Gyerünk, Bassanio, használd az eszedet. Eddig sem éltél volna meg a ravaszágod nélkül. Gondolkodj! Gondolkodj! Milyen apa az, aki ha azt akarja, hogy a lánya államférfihoz, diplomatához vagy bíróhoz menjen, képes kitalálni egy ilyen tervet? Azt mondanám, nagyon bölcs apa, ha nem tudnám,

hogy milyen hülye volt. Talán úgy kéne fölteni a kérdést, hogy vajon Portia olyan lánynak látszik-e, akinek az apja azt *akarta volna*, hogy a lánya államférfihoz, diplomatához vagy bíróhoz menjen? *(Szünet)* Meg fogok bolondulni. Téves megközelítés! Ezek a ládikák nem valami foglalkozást vizsgálnak, hanem az ember fajtáját, minőségét, szellemét. A kérdés tehát ez: egy ilyen nő apja miféle embert, milyen szellemet akar a lányának? Az apa! Nézzük az apát. Nála van a kulcs. Helyes. Ez már valami. Nna. Az apa nagy múltú családból származik. Arisztokrata. De mire az uralkodók vére elért az apáig, egy filozófus vérévé hígult. Es most, bár a birtokok lehetőségei hatalmasak, mégis minden romokban hever. Előkelő romokban, de romokban. Melyik fémet választaná a romlásnak ez a romok közt élő filozófusa? *(Hosszú szünet, mosoly, most átlátott a stratégián, de először ravaszul félrebeszél)* Csakis egy válasz lehetséges. Egyszerű! A filozófia vége a kétségbeesés. Körülnézett maga körül, látta az állandó háborúskodást, a pusztítást, a széthullást, a romlást, és azt mondta: nem ezt akarom a lányomnak! Aranyat! Kemény, határozott, kegyetlen hajszát a nyereség, a biztonság és a kényelem után. Aranyat! Arannyal örökre meg lehet venni a szépséget, a művészetet, az engedelmességet és a hatalmat. Arany! A lányom számára csapdába ejtünk egy aranyembert. A nap is aranylik, a gabona is - ez ad erőt, és ez táplál. Ezt akarom egyetlen lányomnak, ezt, amit az én filozófóó hajlamom nem biztosított a számára. Aranyat! *(Szünet)* Es azután mást gondolt. Hiszen ki is tudná megváltoztatni életre szóló ostoba szokásait? *(Portiához)* Ólom, hölgyem. Az ólmot választom. Nagy csatát vívtam a saját eszemmel. És ez az eredménye.

PORTIA Az eszeddel, Bassanio? Nem a szíveddel? De hát akárhogy is, az eszed vagy a szíved legyen mögötte, úgy választottál, ahogyan apám kívánta.

BASSANIO Nem ahogyan te?

PORTIA Én? Meg kell nekem bocsátanod. Tudom, létezik szerelem első látásra. De engem nem olyan fából faragtak. Énbennem a szerelem velem együtt nő. Anyám azt tanította, hogy a szerelem az elmében érik, és olyan szenvedélyekből, örömeiből és apróságokból áll, amelyeket az ember *megosztotta* másikkal, nem amit feltételez benne. Kissé pedáns, úgy gondolod? Jobb szeretnéd, ha most átölelnék, és azt mondanám, rutinos tüsszel, hogy a te választásod dönt el mindent? Ne hidd azt a választomat hallva, hogy számító nő vagyok, bár néha szeretnék az lenni. Az igazság az, hogy megfontolatlan vagyok. Mindig azonnal kész a válaszom. Egyetlen pillanat alatt felmérek egy embert, egy helyzetet, de anyám azt mondta: „csak szerényen, hiszen tévedhet az ösztönöd”. Jobban szeretnéd, Bassanio, ha a szerelmem nyugalmas volna és bizakodó? Légy türelemmel. Együtt fogunk élni. Mindenem a tiéd, ezt már tudod. Költözz ide. Próbálgasd a férj szerepét. Együtt fogunk dolgozni, és alaposan megismerjük egymást. *Lehet*, hogy egymás számára születünk, a lényem egy része azt hiszi, hogy igen. De azt akarom, hogy az egész lényem tudja. Nézd csak, remegek, ahogy itt beszélek. Végül is, azt hiszem, át kellene ölelned.

Átölelik egymást

Most menj el. Össze kell rendeznem a dolgaimat és magamat - neked.

BASSANIO *(simulékonyan)* Nem találok szavakat. PORTIA *(átveszi a hangvételt, hűvösen)* Meg vagyok rendülve.

Bassanio elmegy

Talán csak a szeretőjévé kéne lennem. Akkor nem tudna uralkodni rajtam. Ha a felesége leszek, hozzáláncol a törvény. Na, ezen csuklóz-tathatód a logikádat, Nerissa.

NERISSA Bizonytalan?

PORTIA Ó, igen.

NERISSA Nem kell, hogy szeressen valakit, aki nem tetszik.

PORTIA Milyen nevetséges közvetítője ez a szenvedélynek - egy ládika. Joggal vagyok bizonytalan. Mi lesz, ha megunom? Isten óvjon egy nőt attól, hogy megunjon egy férfit. A hiúságát és apró hibáit, amelyeket az idő mindig csak fölnagyít. Olyan vak önmagára, olyan hihetetlenül elégedett azzal a hosszan megfontolt, gyűszűnyi gondolattal, a határozottságával, akkor, amikor a kétségek minden kinjárt kéne kiállnia, az ostoba színes tollaival, amelyeket összetéveszt a férfiaságával. Ó! A férfiasága!

NERISSA Megfigyelte, egy férfi hogy jár? Hogy vigyáz, hogy teljes szélességében látható legyen? Mintha ágyúgolyókat egyensúlyozna a vállán?

PORTIA Micsoda elbizakodottság! Micsoda arrogáns modor! Mi más lehet a nő, mint az ő oldalbordája, pusztá csont a testéből? Végül is, drágám, a férfiak sokszor nyertek csatákat hiányzó bordával!
NERISSA *(kéjjel)* Es elvesztették akkor is, ha megvolt!

Nagyot nevetnek

PORTIA Az ég óvjon minket, de olyan kevés közöttük a költő! NERISSA Olyan esetlenek. Lehúzza őket az az unalmas földi lényük. PORTIA Es még rosszabb, amikor dürrögnek! Akkor, ah! akkor - megfigyelted az összezavarodott vonásaikat, amikor azt hiszik, kedves arcot vágnak? A szemüket, ahogyan lassan ellágyul, a csöpögős melankóliát, amelyről azt hiszik, hogy fülig szerelmes epekedés?
NERISSA Az összeszorított állkapcsukat és öklüket, amellyel szenvedélyesen akarnak látszani?
PORTIA Micsoda gyöngé és szenvelgő módszereik vannak. Nekünk pedig tettetnünk kell! Szegény talmi férfiak! O! Annyi minden mocorog ben-nem. Annyi kipróbálatlan gondolat. Annyi csodálatos szerelem és bölcsesség. Városokat tudnék alapítani ennyi erővel, városokat, amilyenekről egy férfi még csak nem is álmodik.

Estére harangoznak, miközben megváltozik a szín

Második jelenet

A Szent Márk campanilėje alatti loggetta. Általában a patriciusok találkozóhelye. Tubal és Roderigues jön kétfelől. Éjszaka van

TUBAL Semmi?
RODERIGUES Semmi!
TUBAL Diszkrétén érdeklődtél?
RODERIGUES Diszkrétén és indiszkrétén. Mit is törődöm most ezzel!
TUBAL Az egész Gettó keresi őt idekint, mindenki sokat kockáztat. Bolond lány.
RODERIGUES „Én ismerem a maga lányát”, mondtam neki, figyelmeztetem.
TUBAL Figyelmeztetted? Én figyelmeztettem! Ki nem figyelmeztette?
RODERIGUES Azt mondtam: „Túl okos ahhoz, hogy visszafogják, túl nagy ahhoz, hogy tréfáljanak vele, és túl forrófejű ahhoz, hogy kiszámítható legyen.”
TUBAL Bolond lány!
RODERIGUES De az apja nem ért meg semmit. „Ha ütöttem volna, ha részeges volnék, ha eljártam volna a pénzemet, mint más öregek, akik két ima között egész nap csak kártyáznak és kockáznak.... De mi szerettük egymást!” Mintha a szeretet segítene!
TUBAL Nem ez lesz az egyetlen csapás, ami éri. Más bajt is hoz a szél. A tengeri szél. A te okos patrónusod aláírt egy szerződést a legjobb barátjával, Antoniával. Tréfának szánták, kigúnyolni Velence törvényét: háromezer dukát kölcsönbe egy fontnyi hússal zálogul, föltéve, hogy a kölcsön három hónap után nem térül meg. Es most -
RODERIGUES Egy font hús?
TUBAL Es most veszedelemben forognak a hajói.
RODERIGUES Egy font hús?
TUBAL Egy font hús, a hajók bajban, a Gettó egyetlen fillér nélkül, és holnapután este hatkor lejár a határidő.
RODERIGUES Egy font emberhús?
TUBAL Igen, igen, igen, IGEN!
RODERIGUES De a hajók persze nem süllyedtek el.
TUBAL Nem! Csak elfogták őket a kalózok. Az egész piac erről beszél.
RODERIGUES A szerződés pedig tréfa.
TUBAL Ebben a világban nem lehet többé tréfálni, Roderigues. Talán a másvilágon. Eh! Annyira elment a kedvem attól, hogy kölcsönökkel vagy üzlettel foglalkozzam valaha is.
GRAZIANO *(belép)* Jaj, signor Tubal, ha van valaki, aki tudja, hal van Antonio, akkor maga az.
RODERIGUES Itt jön ez a minden-lében-kanál, és semmi kedvem beszélni vele.
TUBAL Mi hír Antonio hajóiról?
GRAZIANO Baj van, baj, baj, baj.
TUBAL Hogy baj van, azt tudjuk. *A tényeket* akarjuk hallani.
GRAZIANO *(pimaszul)* Az mindenestre tény, hogy baj van.
TUBAL *(rettenetes haraggal)* Ne szellemeskedj, hallod. Mondd el a híreket.

GRAZIANO *(nagyképűen)* Súlyosak. Súlyos hírek. Tekintettel a rakomány hatalmas méreteire, a Tengerészeti Hivatal hadihajókat küldött, hogy szabadítsák ki a hajókat.
TUBAL Ez olyan jó hír, amit érdemes megvinnünk. Gyere, Roderigues.
GRAZIANO De az az átkozott szél nem segít, vihartól tartanak. A hadihajók egy helyben állnak.
TUBAL Ó, Ábrahám, ó, Ábrahám! Valamelyikünk Istene haragszik. Túl öreg vagy ehhez az egészhez, túl öreg, túl öreg...

Tubai és Roderigues el

GRAZIANO *(gúnyosan, mialatt ő is kimegy)* Ó, Ábrahám, Ábrahám! Túl öreg vagy ehhez az egészhez, túl öreg, túl öreg ...

Lorenzo és Jessica, akik eddig egymást keresték, most találkoznak, és megkönnyebbülten kapaszkodnak egymásba. Jessica nagyon izgatott

LORENZO Remegsz.
JESSICA Meg vagyok rémülve, és szégyenkezem, azért remegek.
LORENZO Ó, a szemed. Az a szomorú szemed.
JESSICA Hagyjuk a szememet, Lorenzo, és mondd meg, hogy most mi lesz.
LORENZO Mindenekelőtt nyugodj meg, ha másért nem, hát azért, hogy ne hívd föl magadra a figyelmet.
JESSICA Nagyon sokba kerül ez nekem. Nagyon sokat adtam érte.
LORENZO Tudom, tudom.
JESSICA Az a döntés, hogy megszököm tőle. Nem tudod elképzelni. Hogy milyen az, elszakadni.
LORENZO Tudom.
JESSICA Ki vagyok készülve. Rendbe fogok jönni, de a következő néhány órában nem leszek észnél, és mindent neked kell csinálnod. LORENZO Bizzál bennem.
JESSICA Csókolj meg.

A fiú bizonytalankodik

Hónapok óta rendszeresen találkozunk, és még meg sem csókolta. A

fiú ismét bizonytalankodik

Még sosem csókolta meg nő?
LORENZO A kezét, az arcát.
JESSICA A száját nem?
LORENZO A száját nem.
JESSICA Akkor neked az én szájam lesz az első.
LORENZO És az enyém?
JESSICA Nekem az lesz az első.

Megcsókolják egymást

Ó, egész életemben ismertem ezt a csókot.
LORENZO *(főlemeli, körben forog vele)* Jaj, szeretném kőbe vésni a nevedet, szétkiabálni mindenfelé!
JESSICA És mondd: ez az enyém, és ez itt, már jártam itt, és ez a bőr, ez az érintés és ez az illat, ami annyira ismerős, ide tartozom, ide, ide, biztos, hogy az ikrednek születtem.
LORENZO Kőbe vésni a nevedet, és hirdetni a bátorságodat!

Megcsókolják egymást, miközben Shylock hangját hallani

Harmadik jelenet

Shylock dolgozószobája. Lánya levelét próbálja olvasni

SHYLOCK „Drága apám. Nem az vagyok, akivé szeretted volna, hogy váljak, és aki vagyok, annak ezt kellett tennie. Ha többet akamék írni, akkor tovább kellene gondolkodnom. Eleget gondolkodtam, és eléggé bizonyos vagyok a döntésemben ahhoz, hogy ha nem is logikai úton, de eljutottam oda, hogy elmenjek. Gondolj a veszekedéseinkre. Azok mindent elmondtak. Lányod, Jessica.”
RIVKA *(belép)* Es mire mentél a tréfálkozásoddal?

SHYLOCK Levelet kaptam a lányomtól, Rivka, maradj most csöndben.
RIVKA Föltetted már magadnak a kérdést, hogy miért ment el?
SHYLOCK Most próbálok rájönni, ne zsrőlődj itt velem.
RIVKA Biztos vagy benne, hogy te semmit nem hibáztál el?
SHYLOCK Nem ismerek még egy embert rajtad kívül, aki *kérdezve* vádol.
RIVKA Kérlek, Shylock, könyörgöm. Legyél kedvesebb, légy figyelmes testvér. Én már nem vagyok egészséges, nem tudok már nevetni. Számomra vége a tréfának.
SHYLOCK Levelet kaptam a lányomtól.
RIVKA Eddig már hétszer olvastad el. Beszéljess velem. Nem vagyok hülye.
SHYLOCK Miről szeretnél beszélgetni velem, nővérem?
RIVKA A szerződéseket értelméről.
SHYLOCK Van értelme? Záradéka van talán, de értelme?
RIVKA Záradék, értelem, értelem, záradék! Ha te nem fogod föl az értelmét férfi módra, majd fölfogja ez az öregasszony. Amit ki akartál gúnyolni, most téged gúnyol! Ez a szerződéseket értelme.
SHYLOCK Nem értem, mi értelme így értelmezni.
RIVKA Dehogynem érted.
SHYLOCK Problémákat látok. Lehetőségeket látok. Leheteket és talánokat. Antonio elfogott hajóinak problémáját, a megmentésük lehetőségét, bár lehet, hogy a szél ezt késleltetni fogja, vagy talán Antonio hitelezői több pénzt előlegeznek majd neki, és akkor nem lesz semmi baj, mert lehetősége lesz rá, hogy időben kifizessen engem.
RIVKA Időben? Milyen időben? Mindjárt hatot üt az óra, és akkor már csak egyetlen nap lesz hátra.
SHYLOCK Végig kell hallgatnom ezt a badarságot, gondolom.
RIVKA Ne légy velem durva, Shylock! Van egy barátod. Jó. Egy keresztény és keresztény lelkű ember. Jó. Teremtettél magadnak némi békét. Ennek én is örültem. Jó. De nem maradhatott volna ez ennyiben? Mindig az ő hangját, az ő véleményét idézted, erről-arról, itt-ott, mindenkinek. Nem volt ez elég? O, Shylock öcsém. Figyeltelek, ahogyan elcsavarogtál a zsidók közül, idegen helyeken szaglászta. Figyeltem, milyen nyugtalanul járkáltál, és úgy tettél, mintha bármelyik utcán végigmehetnél. Ne hidd, hogy nem értettelek; fulladoztál ezen a szűk udvaron, vártad, hogy megérkezzen a te saját külön bejáratú tudósod. Fáj a szívem, ahogyan elnéztelek, ahogyan erkölcsi vitákon élesítetted az elmédet, kerestél az ellentmondást - mintha nem volna amúgy is elég baj ezek között a hámló falak között. De *nem* tehetsz úgy, mintha művelt volnál, és úgy sem, mintha nem volnál idegen, vagy mintha ennek a Gettónak nem volnának falai. Tettetés, tettetés, tettetés! Az egész életed! Az akarsz lenni, ami nem vagy. Olyannak képzeled a világot, amilyen szeretnéd, hogy legyen. Es most, mint mindig, minden józan érv dacára, megint ez az örült tettetés, hogy Antonio hajói biztonságban megérkeznek. (*Szünet*) Kigúnyoltad a törvényüket.
SHYLOCK Ami kigúnyolt minket.
RIVKA Egy hős! Shylock a népe védelmében. Nem látod, hogy mit tettél?
SHYLOCK Méltóságot szereztem, azt tettem.
RIVKA Azt? Azt tetted? Semmi más? (*Szünet*) Hogy méltóságot szerezz kigúnyolt népednek, a barátod életét egy gúnyból lett szerződéshez kötötted, ezt tetted.
SHYLOCK Menj a szobádba, Rivka, még felizgatod magadat.
RIVKA Shylock! Menj, és szerezd meg azt a pénzt! Kopogtass be a Gettó minden ajtaján, kérj, könyörögj, fenyegetőzzél - de szerezd meg. Most. Mielőtt még késő lesz.
SHYLOCK Bolond asszony. Azt hiszed, nem próbáltam már? A Gettó ki van szipolyozva. A legutóbbi adó minden érszényt kiürített.
RIVKA Akkor kérjen kölcsön ő a barátaitól.
SHYLOCK Már nem bíznak a jövőjében.
RIVKA Akkor kérj meg a bíróságot, hogy kezelje rugalmasan a törvényt, és mentsen föl titeket a szerződés alól.
SHYLOCK Holnap. Holnap beszélünk róla.
RIVKA De a Gettóban nem mindenki fog egyetérteni azzal, hogy rugalmasan kezeljék a törvényt, igaz?
SHYLOCK Kérlek, Rivka.
RIVKA Ha a velenceiek megteszik a mi kedvünkért, kérdezik majd, milyen gyakran fogják megtenni a saját kedvükért, és akkor még nagyobb bizonytalanságban élünk majd, mint eddig. Kit kell megmenteni - a szerencsétlen barátodat vagy a szerencsétlen népedet?
SHYLOCK Holnap majd beszélünk róla.
RIVKA Erkölcsi vitákat akarsz, amelyeken élesítheted az elmédet?
SHYLOCK Holnap, holnap.

RIVKA És kit fogsz megmenteni? Az egyetlen barátodat, az idegent vagy a saját véreidet, akiket alig ismeresz? (*Szünet*) Nos, bolond vagyok-e vagy sem? Szóval lehet-e még tréfálni vagy sem? Van-e gondod vagy nincs?
SHYLOCK. Holnap. Holnap. Holnap beszélünk róla.
RIVKA Holnap! Holnap! *Milyen* holnap? Az óra mindjárt hatot üt, és már itt is a holnap. (*Hosszú szünet. Föláll, hogy menjen*) Engem arrébb tehetsz, a gondodat nem! (*Kimegy*)
SHYLOCK (*ismét a levelébe mélyed; hangosan*) „Gondolj a veszekedéseinkre. Azok mindent elmondtak. Lányod, Jessica.” (*Mintha nem érténé*) „Veszekedéseink.” Milyen veszekedéseink? Hogyan nevezheti veszekedésekné? Az ellenségek veszekednek. „Nem az vagyok, akivé szeretted volna, hogy váljak.” *Kivé* akartalak volna változtatni téged, Jessica? A támaszom, a barátom, a kedvencem, a büszkeségem? Nem igazán fájdalmas dolgok. Vagy mégis? O, Jessica. Micsoda nyomorult, idegen filozófia az, ami megszáditte és összezavarta az elmédet ezekkel a különös szenvedélyekkel? Hol vagy most? O, a sérülékeny ifjúság. Biztosan nagyon magányos vagy. Elveszett és magányos. Megdőbbsz, elveszett és magányos. O, lányom, lányom, lányom.

Belép Antonio. Ő is nagyon gondterhelten látszik. Csöndben és mindentudó kölcsönös szánalommal néznek egymásra, azután átölelik egymást

(*Azonnal elkezd nyüzsögni a barátja körül, leülteti, bort tölt neki*) Minden rendben lesz. A hajóid meg fognak érkezni a kikötőbe, és az én lányom is hazatalál.

ANTONIO De kinek a kikötőjébe és kinek az otthonába, és mikor?
SHYLOCK Ah! Látom, nyomott vagy.
ANTONIO Látom, úgy teszel, mintha te nem volnál.
SHYLOCK És tegyük föl, hogy elveszítetted a hajóidat, akkor? Nincs hited, nincsenek barátaid? Hm?
ANTONIO Egész Velencének tartozom.
SHYLOCK Es nem tudod újratekenni?
ANTONIO Shylock, téged összezavart a saját veszteséged. El tudsz képzelni, amint újratekennék? Hogy akarom? Túl sokáig éltem hatalmas összegekkel kipárnázott életet, nemcsak meztelen vagyok nélkülük, de az ítélőképességemet is elpuhították.
SHYLOCK Ugyan -
ANTONIO Ne ellenkezz. Megpróbálsz kitérni a következmények elől.
SHYLOCK A süllyedő hajók vagy a lányom szökése elől?
ANTONIO Jessica eltűnése szomorú és borzasztó, de van más, ami fenyegetőbb.
SHYLOCK Igyál! Azt hiszem, mindkettőnkre ráfér egy finom kis lélekmelegítő.
ANTONIO Szembe kell nézni a következményekkel, és beszélünk kell róluk.
SHYLOCK Semmi sem sürget, semmi sem fenyeget - igyál.
ANTONIO Ostoba szerződést írtunk alá.
SHYLOCK Azt a szerződést senki sem fogja számon kérni. Igyál. ANTONIO Köztudott, hogy a hajókat megtámadták, és hogy egész vagyonomat egyetlen rakománnyal tettem kockára. Ostoba szerződést írtunk alá. SHYLOCK A vihar majd alábbhagy.
ANTONIO Ostoba szerződést írtunk alá, és elérkezett a teljesítés határideje.
SHYLOCK A Tengerészeti Hivatal flottája nemsokára kifut - igyál.
ANTONIO Hatkor már csak huszonnégy órája marad.
SHYLOCK Talán rosszul számoltuk a napokat.
ANTONIO Shylock! (*Szünet*) Mit fogsz tenni a kezdedben egy késsel és a kimérendő hússal?

Hosszú szünet. Solomon Usque és Rebecca érkezik

REBECCA Signor Shylock, igaz ez? Azt hallottuk, eltűnt a lánya.
SHYLOCK Csak semmi részvét, kérem. Isten hozta önöket. Szeretem látni a barátaimat magam körül, de nincs haláleset a családban, csak egy kis - szabadság. Minden fiatal embernek el kell néha mennie otthonról egy kis szabadságra. Üljenek le. Töltök italt. Éhesek? Meséljenek, mi újság.
REBECCA Semmi új. Családok, amelyek Konstantinápolyba akarnak jutni, öregek, akik a támogatásunkra várnak, hogy eljussanak Jeruzsálembé, de a lánya, signor.
SHYLOCK Ki tudna darabokat írni ennyi nyomorúság közepette, eh, signor Usque?
USQUE Ki elég *nagy* hozzá, hogy darabokat írjon ennyi nyomorúság közepette!

SHYLOCK Áh, ha! Ki elég nagy hozzá, hogy darabokat írjon ennyi nyomorúság közepette!

Tuba/ és a csüggedt Roderigues érkezik. Shylock várakozóan néz rájuk

RODERIGUES Én megmondtam! Én figyelmeztettem!

TUBAL *(leint)* Ahhoz a Pisani nevű emberhez szökött.

SHYLOCK Pisani?

TUBAL Tegnap este elutaztak egy Belmont nevű birtokra.

SHYLOCK Lorenzo Pisani? Egy senki! Akinek kétszer kell bejönnie, hogy egyszer észrevegyék! Egy savanyú és ostoba suhanc, aki csak az irigységben tehetséges, a tiltakozást összetéveszti a nyafogással, de még ahhoz is lassú az agya. Jessica! Nem a vihar ragadott el téged, csak egy kis vacak szellő!

Graziano belép. Mindenki tudja, miért jött, mit fog bejelenteni. Várnak. Graziano a hallgatóitól és a saját híreitől egyaránt meg van rémülve. Át akarja adnia listát Antoniónak

ANTONIO Olvasd föl a listát. *(Szünet)* Igen, itt.

GRAZIANO Egy hajó mazsolával Zante szigetéről, olívaolajjal Korfúról, gyapottal Szíriából. Egy másik borral, gabonával és sajttal Krétáról. A dán hajó, amit ön bérelt az angol posztó és a spanyol gyapjú szállítására. Egy rakomány fűrészáru és végül -

ANTONIO - egy rakománya ciprusi cukorültetvényekről. Minden. Elfogták vagy elsüllyesztették az egész szállítmányt, amelyről azt mondtam, megesküszöm, hogy ez lesz az utolsó. Egyetlen dukátom sincs, Shylock.

Az óra hatot üt. Tubai int a többieknek, hogy hagyják magára a két barátot

Nem tudom előteremteni a pénzt.

SHYLOCK Tudom.

ANTONIO Te sem tudod újra kölcsönadni nekem.

SHYLOCK A Gettó ki van szipolyozva. Tudom. *(Hosszú szünet)* Hozzá fognak járulni, hogy felbontsuk a szerződést.

ANTONIO Nem tudjuk, nem szabad.

SHYLOCK Értesz?

ANTONIO Értelek.

SHYLOCK Attól tartok, mégsem.

ANTONIO De igen.

SHYLOCK Nem fogom megszegni a törvényt.

ANTONIO Értem.

SHYLOCK Nem szabad precedenst teremtenem.

ANTONIO Tudom.

SHYLOCK *Te* mondtad. *Te* tanítottad.

ANTONIO Shylock, Shylock! Nem félek.

SHYLOCK Jaj, barátom! Mit tettem veled?

Szünet

ANTONIO Diákcsinny. Kamaszos daczból. De most komoly idők járnak.

SHYLOCK Tudom.

ANTONIO A te sárga kalapod mindkettőnké. Mindketten halálra vagyunk ítélve.

SHYLOCK Tudom.

ANTONIO Én teálatad. Te őálatuk.

SHYLOCK Tudom, tudom.

ANTONIO Tudjuk, tudjuk! Folyton arról beszélünk, hogy mennyi mindent tudunk.

SHYLOCK Nyugodj meg, nyugodj meg, drága barátom. Én sem félek.

(Szünet) Csak ígérd meg, hogy csöndben maradsz a tárgyaláson.

ANTONIO Meg se magyarázzuk nekik? A bíróságnak meg kell értenie.

SHYLOCK Képtelenek rá! Én a népem és a népem szerződését védem.

Amellett még tisztelnének is, ha ilyesmivel magyaráznám a dolgot.

„Megmentette a népét!” Groteszk helyzet volna. Csak ígérd meg, hogy csöndben maradsz a tárgyaláson.

ANTONIO Megveted őket, Shylock. Ez méltatlan hozzád.

SHYLOCK A büszkeségem kívánja, hogy csöndben maradjunk. Kérlek.

ANTONIO Nem tekintik majd büszkeségnek, megvetésnek fogják tekinteni.

SHYLOCK Lehet, hogy igazuk lesz. Néha megrémülök, mennyire meg

tudom vetni az embereket, szinte szenvedélyesen. Lehet, hogy nincs

bennem megértés a butaságaik, részvét az esendőségük iránt? Nem talállok mentséget a kegyetlenségükre? Mintha a könyveim túl sokat mondtak volna és túl hosszadalmasan: a királyok vérengzéseiről, a szolgák halálos rosszindulatáról, a tanult, de nem elég bölcs tudósok ellenséges féltékenységéről és igazságtalanságairól. Túl sok ez, Antonio, túl sok. Látna, hogy mi mindent csináltak már az emberek, előre fáradt vagyok attól, hogy tudom, milyen minták nyomán cselekednek majd a jövőben, és annyi, de annyi megvetés van bennem, hogy magam is megdöbbenek. No de igazán, mondom néha magamnak, annyi mindent lehetne szeretni és becézni. Mondom magamnak, és erőltetem, hogy emlékezzek a jóra. Na? Néha sikerül, és akkor, hajó ember leszek ettől a tudástól, nagyon jó. Olyankor a gyerekek is kedvesek hozzám az utcán. Nem kiabálják, hogy: „Shylock, öreg zsidó!” Nem, ott ugrálnak mellettem, megfogják a kezemet, és az ilyen napokon kihúszom magam, úgy járok, mint egy fiatal ember, és úgy érzem, tisztelnék és szeretnek. Es én is szeretem magamat. Nyilván sietsz megkérdezni, hogy ha az emberszeretet ennyi örömmel jár, miért nem dicsérik és szeretik embertársainkat folyton? Kérdezed! Az egyensúly, drága barátom, az egyensúly! Fogd azokat a könyveket, egyenként, tedd egyik oldalra azokat, amelyek az emberek rémtetteiről írnak, és a másikra azokat, amelyek a nagyszerűségről. Mindet a párja mellé! Gyógyítást a mézszálás, építést a rombolás, igazságot a hazugság mellé. *(Szünet)* Van, hogy határtalanul megvetem őket. Es ez tönkretett.

ANTONIO O, Shylock, Shylock, miért nem ismertük egymást fiatal korunkban?

SHYLOCK *(mosolyogva)* Úgy érted, hogy akkor ma bölcsebb volnék?

ANTONIO Dehogy, te bolond! Saját magamra gondoltam.

SHYLOCK Szeretek téged, Antonio.

ANTONIO Én is téged, öregember.

Negyedik jelenet

Belmont. A kert. Portia és Bassanio lépnek be, Lorenzo és Jessica kíséretében

BASSANIO Drága barátaim. Micsoda öröm új helyen találkozni azokkal, akiket szeretünk. Lorenzo, ez ő. Szavaimból már ismered, most láthatod testi valójában is. Portia, ez az az ember, akiről beszéltem neked - filozófus, próféta, egy férfi, aki egy nap talán Velencét vezeti majd - Lorenzo Pisani.

PORTIA Remélem, signor Lorenzo, magát nem ijeszti el annyira a magával szemben támasztott elvárások, mint amilyen meztelennek érzem magamat én a rólam szóló szavak hatására. Na mindegy, a test mondja a szellemnek: Isten hozta.

BASSANIO Es Jessicát is. Korábban nem ismertük egymást, és most Portia és én együtt örülhetünk ennek a találkozásnak.

PORTIA O, az a szomorú szeme.

LORENZO Megtisztelve érezzük magunkat, és hálásak vagyunk a szíves vendéglátásért, de az a szomorú szem szomorú hírekről vall. BASSANIO Kinek szomorúak?

LORENZO Antoniónak. A hajók odavesztek. Az egyik elsüllyedt roncsot megtalálták, és valószínű, hogy a többivel ugyanaz történt, vagy hogy a kalózok rabolták el.

PORTIA Nem értem a problémát. Antonio háromezer dukáttal tartozik Shylocknak. Mennyi az? Én képes vagyok összeszedni ezt az összeget, sőt többet is, hogy visszasegítsem vele az üzleti életbe.

LORENZO Nem megy! A határidő lejárt, és a zsidó megőrült. Nem fogadja el a szerződés semmiféle módosítását, és Antonio kitarat mellett, hogy ő is felelős a dologért. A Dózse példa nélküli dilemma előtt áll. „A népem! A szerződéseim! A népem! A szerződéseim!” - mintha a zsidó lakosok volnának fenyegetve, nem pedig a zsidó szegény, elárult barátja, akinek most erővel le fogják kaparni a húst a csontjairól.

JESSICA Bocsáss meg, Lorenzo... de ...

LORENZO Igazad van. Haragomban tapintatlan voltam.

JESSICA Nem egyszerűen erről van szó -

BASSANIO Én figyelmeztettem! Egy zsidóban bizni?

JESSICA Kérem! Uraim! Rám is gondoljanak! Én még tapasztalatlan vagyok. Bennem még minden ritmusa Gettóé. Nem tudok ilyen gyorsan az egyik Istentől a másikhoz szaladni, akár egy kurva.

7 „Here she is.” Portiáról beszél.

LORENZO Jessica!

JESSICA Igen, dühös is vagyok. Félremagyarázod a szerződést. Bármilyen hibája legyen is az apámnak, tudod, hogy abban a szerződésben gúny volt, nem pedig rosszindulat.

PORTIA És ezt aztán megértem. Velencében nincs elég gúny. Nagyon kevés öniróniával és önkritikával büszkélkedhet a városunk. De egy dolog gúnyolni a törvényt, és egy másik kifacsarni belőle a büntetés végső lehetőségeit is.

JESSICA Apám biztosan tudta, mit akar.

PORTIA (*kedvesen*) Nyilván éhes vagy. Nerissa meg én készítettünk egy kis ennivalót. Csupa könnyű dolgot.

BASSANIO Nekem pedig össze kell csomagolnom. Antonio vár rám, hogy ott legyek vele a bírósági vizsgálatok idején.

LORENZO Veled tartok. Ez az ügy Velence jövőjét is befolyásolhatja. És ezt valakinek ki kell mondania.

BASSANIO (*indul*) Megbocsátasz?

PORTIA Neked kell döntened. (*Lorenzóhoz*) Boldogan vigyázok helyett Jessica-ra. Tragikus történet, de *mi semmit sem* tehetünk. (*Kikíséri Bassaniót*)

LORENZO „Azok a szemek.” Azt mondják, nem érdemellek meg téged, és nem értekelem az önfeláldozásod. De igen, értekelem. Bátorság. Kiléptél a nagyvilágba.

JESSICA (*gúnyval*) Biztos, hogy oda léptem ki?

LORENZO Gyere, bújj ide a karomba ezekben az utolsó percekben. Még mindig össze vagy zavarodva. Hadd beszéljek most rólad.

JESSICA (*próbál megnyugodni*) Ó, igen, Lorenzo, beszélj rólam, mondd el, mit tettem. Tedd értelmessé számomra a cselekedeteimet. Olyan természetes, olyan elkerülhetetlen dolognak látszott. És most ez a szerződés, ez a rohadt ostoba szerződés fenyeget, fenyeget.

LORENZO Akkor csitt.

JESSICA Olyan nyugtalan vagyok.

LORENZO Akkor maradj kicsit csöndben.

JESSICA Mintha én sosem lehetnék boldog.

LORENZO Pssst!

JESSICA Meg vagyok rémülve és

LORENZO Pssst!

JESSICA Jól van. Megnyugodtam. Nézz rám. Kezdd el.

LORENZO (*szünet után, pompázatosan*) Vannak elátkozott családok.

JESSICA Nem valami vidám kezdet.

LORENZO Minden igazságnak örülnünk kell.

JESSICA Ó, Istenem.

LORENZO Még a szomorú igazságoknak is.

JESSICA Ó, Istenem, Istenem.

A fiú ünnepélyes akar lenni, a lány pedig vidám

Szóval vannak elátkozott családok.

LORENZO A szülők rosszul választottak, amikor egymást.

JESSICA A szülők rosszul választottak, tehát?

LORENZO Tehát, ahogyan a szülők is rosszul választanak néha, az emberek is rosszul választanak néha, például rosszul választják meg az isteneiket.

JESSICA (*lassan megérti a fiú szavait, és megundorodik. Dühösen fölkel és hátrál*) Értem.

LORENZO Ne nézz ilyen vádlóan, Jessica. Tudod, hogy az igazat mondom rólad. A szomorúság, amelyet Portia látott a szemedben, egy áldozattá lett faj szomorúsága, amely olyan istenhez kötötte a sorsát, amelyről azt hitte, hogy az őket választotta. Elátkozottak!

JESSICA (*jegesén*) Úgy gondolod?

LORENZO De mindig vannak túlélők. A feleségemre teszek, asszonyra és keresztényre.

JESSICA (*elfojtott dühvel*) Néha azt hiszem, hogy az a szomorúság a szememben abból fakad, hogy tudom, milyen kétségbeesett gyűlöletet váltunk ki az emberekből. Ahol csak megjelenünk, mérget kevernek, virágozik a bárgyúság, a düh és az embertelenség. Ezért vagyok átkozott! Mert tudom a titkot: hogy az emberek bármikor, bármilyen oknál fogva képesek ezekre az eszelős tettekre. Ezért nézek rémülettel, ellenszenvvel, félelemmel minden idegenre. Örökké résen vagyok. Ezt persze az emberek nehezen viselik, hogy minden ok nélkül így nézzenek rájuk, hogy bűnösnek tekintsék őket a tett elkövetése előtt, hogy lássák bennük a fenévatát, a készülődő ördögöt. Ki tud megbocsátani azoknak a szemeknek, amelyekből ez a tudás sugárzik?

LORENZO Látom, sok mindent kell még kibogoznunk.

JESSICA Én is úgy látom.

NERISSA (*belép*) Signor Lorenzo, azonnal indulnia kell. Fölkelt a szél.

Készítettem magának ételt az útra.

LORENZO Nincsen jobb hely, ahol hagyhatnád, Jessica.

Átöleli. A lány nem képes reagálni rá Bizzál bennem, kérlek. (Elmegy)

Jessica nagyon magányosnak látszik. Portia lép be. Nők vannak együtt, azonnal oldódik a feszültség

PORTIA Na végre, magunk vagyunk itt hármasan. Beszéljessünk, Jessica. Mesélj nekem a Gettóról. A hébertanárom furcsa ember volt, Abraham Cardoso. Ő a Gettóból jött.

JESSICA Ismertük.

PORTIA Igazán? Micsoda véletlen.

JESSICA Aligha véletlen, asszonyom, olyan kicsi az a városrészt.

PORTIA És az épületek. Egymáshoz vannak zsúfolva.

JESSICA Igen. Állandó tűzveszély van. A múlt héten egy fiatal ember, egyébként a barátunk, a lángokba vetette magát, hogy megmentsen az édesanyját. (*Ez túl sok neki. Elsírja magát. Egy pillanat múlva...*)

PORTIA Mondd el, mit szeretsz benne.

JESSICA Szerettem, ahogyan megkérdőjelezte a korral járó bölcsességet, azt, hogy hangot akart adni a fiatalok követeléseinek, a megvetést, amelyet a könyvekben található bölcsesség iránt érez. Az erejét, a komolyságát, az odaadását. Szerettem, gondolom, a menekülést a fojtogató követelmények elől.

PORTIA És most?

JESSICA Most úgy érzem, az ereje pimaszság, a komolysága pedantéria, az odaadása örföngés, és össze vagyok zavarodva, és ki vagyok merülve, és kicsúszott a talaj a lábam alól.

PORTIA És mi az igazság a szerződés körül?

JESSICA Antonio kölcsönt kért apámtól, aki tizszer annyit is adott volna neki, szerződés nélkül is.

PORTIA Shylock nem akart szerződést?

JESSICA Az imádott barátjával nem. Majdnem összeeszeszték, mire Antonio végre meggyőzte őt - tisztelni kell a törvényt! A zsidóknak szükségük van Velence törvényeire, és ezért született a szerződés - dachból.

PORTIA Akkor semmit sem értek.

NERISSA Miért nem megy el maga Velencébe, a bíróságra, asszonyom?

PORTIA Menjek el Velencébe, a bíróságra?

NERISSA Ott talán többet megért.

PORTIA És ha megértettem, akkor mi van?

NERISSA Egy szó, egy gondolat, bizzon abban a sok „kipróbálatlan gondolatban”.

PORTIA Bízom bennük, de egyáltalán nem ismerem a törvényeket.

NERISSA Itt talán nem a törvényekre van szükség.

PORTIA De annyi dolgunk volna itt.

NERISSA Két ember élete forog kockán.

PORTIA De nem olyanoké, akiket ismerek.

NERISSA Egyikük az ő apja.

PORTIA Mit tehetnék? Sajnálom az embereket a bolondságukért, de a szerződés, az szerződés. A törvény megköveteli a végrehajtását. Egy *font* hús még tréfaképpen is ördögi ár, bárki találta is ki, de - (*Hirtelen, mintha csak megvilágosodna. Alig hisz a gondolatnak, ami eszébe jutott. Ellenáll neki, de a gondolat kitart*) Irgalmas Szűz Mária! Megvan! De nem. Nem. Nem, nem, nem, túl egyszerű. A törvény bonyolult és tekervényes. Ez a józan ész hangja. Az igazságé. A törvénynek semmi köze az igazsághoz. Nem. Ezt nem lehet alkalmazni. Es mégis - ki tagadhatná ... a törvény nem lehet igazságos, ha megköveteli, hogy szigorúan ragaszkodjanak egy olyan megegyezéshez, amelyből nyomorúság fakad, de mégis ezt követeli meg. De akkor ... meg merjem tenni? Természetemtől nem szeretem a nyilvánosságot... és mégis... a bűn, az bűn...
JESSICA Kihez beszélsz?

JESSICA Kihez beszélsz?

PORTIA (*győzelmesen*) Miért ne mennék el *mind* a hárman Velencébe, a bíróságra? Ezt a szerződést alaposan meg kell vizsgálnom, neked pedig ott az apád, és mellette kell lenned.

JESSICA Beengedik a nőket a bíróságra?

PORTIA Ezeket a nőket be fogják engedni!

A helyszín azonnal átalakul a dózsepalota tárgyalótermévé

Ötödik jelenet

A három nő megfordul, és beviharzik a velencei dózssepalota tárgyalótermébe. Portia és Nerissa egyenesen a Dózseéhoz lép, és engedélyt kér tőle a belépésre. A Dózse megadja az engedélyt. Portia súg neki valamit. Együtt kimennek. Rivka és Tubal átölelik Jessicát, Nerissa átmegegy a keresztények oldalára, ahol már ott van Bassanio, Lorenzo és Graziano. Jelen vannak még: Usque, Rebecca, Roderiques és szenátorok. A három fiatalember meglepődik

BASSANIO Portia!

LORENZO Jessica!

BASSANIO Szóltak a nők, hogy jönnek?

LORENZO Ellenkezőleg, Portia úgy érezte, nincs mit tenni.

BASSANIO Nincs is. Hallgat! Ez a bíróság két órája nem hallott tőle egyetlen szót sem. Shylock! Megszólalsz végre?

Semmi válasz

Nem szól semmit, nem ad semmilyen magyarázatot, csak a szerződését kéri számon.

JESSICA Apám, magyarázd meg nekik!

Shylock nyög egyet, és elfordul. Nem szívesen néz keresztül a lányán, de nem tud mit tenni. Jessica elkéserevedve húzódik vissza a keresztény oldalra

BASSANIO Nézzétek a tekintetét. Láttatok már valaha ilyen aljas arcot? (Shylockhoz) A maga barátja volt! Egy keresztény baráttal büszkélkedhetett!

GRAZIANO Ha valaki nem szól egy szót sem, biztos, hogy a gonoszságát és a bűnét próbálja eltitkolni.

BASSANIO De miért nem mondott valamit Antonio?

GRAZIANO Ő természetesen nem is fog. Meg volt babonázva, nem? Ez a szerződés rá volt kényszerítve. (Hangosan) Hogy is mondtad, öreg zsidó? Nemcsak a barátja lennék, de annak kell lennem. Barátság? Ha!

BASSANIO Shylock, megszólalsz végre?

LORENZO Talán nem is Shylocknak kellene megszólalnia, hanem a saját városi tanácsnokaink valamelyikének. Miért hallgatnak? Mennyi zsidó pénzzel tartoznak? Hatalmas összeg lehet, ha képesek hagyni, hogy élve megnyúzzák egy polgártársukat. (Hangosan) Velencei polgártársak, hát oly messzire jutott már ez a város az üzlet és a profit utáni hajszában, hogy nem maradt benne semmi erkölcs? Az uzsora bűn a könyörületesség parancsa ellen. Amikor Isten elkészült a Teremtéssel, azt mondta az embereknek, a vadaknak és a halaknak: szaporodjatok és sokasodjatok! De mondta-e a pénznek valaha is ugyanezt?

ANTONIO A haszon csupán a képességek gyümölcse, fiatalember!

JESSICA Ez a szerződés pedig egy barátság gyümölcse volt, Lorenzo, nem pedig uzsora, tudod jól.

TUBAL Ráadásul életének valamely pillanatában a legtöbb ember pénzhianyban szenved - például, ha beteg -

USQUE ... Vagy rossz volta termés -

RODERIGUES ... Vagy házi baj érte...

TUBAL Es mit tegyenek? Úgy értem, hogy ez kérdés!

LORENZO Ígérem nektek, ha majd a fiatal patriciusok elfoglalják az őket megillető helyet, törvénykönyveinkben több szó lesz Istenről, mint Mammonról. Az uzsora bűn a könyörületesség parancsa ellen. A --

TUBAL És megfosztani az embereket a segítség egyik módjától az ernberiség elleni bűn!

LORENZO (nem törődik vele) Az uzsora bűn a könyörületesség parancsa ellen. A -

TUBAL Hallgasson meg!

LORENZO Az emberek szenvednek tőle!

ANTONIO Az emberek a tudatlanságtól szenvednek, hidd el nekem, Lorenzo. Megfosztani őket a tudástól, az a bűn.

LORENZO Tudás! Tudás! Hogy összezavarták az elmédet Shylock könyvei. Az ember a könyvek és a művészetek nélkül is erős és boldog lehet. Kérdezd a pástort, a szántóvetőt, a tengerészt, mind ismerik az uzsora bűneit, könyv nélkül is tudják, művészet nélkül is tudják. Az igazi tudás, az egyszerű tudás, a szélben van és az évszakokban, meg a dolgozó emberek fejében.

ANTONIO Azt mondd, az ember boldog lehet könyvek és művészetek nélkül is? A szélben bölcsesség van, azt mondd? Az évszakok mindent elmondanak, amit az életről és a halálról tudni kell? Igazán? Amit a pástort szemében látunk, az maga az értelem? A földművesnek többet árul el a világ, mint látok benne? Kíváncsiságot! Ilyen egy nyitott, nyughatatlan ember! Szívderítő! Köszönöm a pástortnak a ruhámat és a szántóvetőnek az étellemet. Jó emberek. Áldottak. Fizessék meg a munkájukat, és becsüljék meg őket. De ők is tudják, én is tudom, mi tudjuk: az élethez változatosság kell. Mi másért küldi a munkás iskolába a fiait, ha megteheti? Tudja, hogy a tudás micsoda önbecsülést ad. Mindenki tudja, mert mindenki azt akarja adni a gyerekeinek, amit a sors tőle magától megtagadott, és ezért még éhezni-fázni is képes. Rég meghaltam volna, ha senki nem ápolta volna zenéjével a lelkem, vagy nem hallottam volna senkitől ragyogó gondolatokat, amelyekről megfordult az elmém, és amelyek révén megismertem önmagam. Igen. Még ebben az órában is ezekre a dolgokra emlékszem. Ne beszélj nekem a nép egyszerű bölcsességéről, Lorenzo. Az ő egyszerű bölcsességük nem más, mint az a tudatlanság, amiben tartani akarjuk őket.

Csönd

GRAZIANO Ahogy gondoltam. Meg van babonázva. Ráfogták a kést, és ő azt az embert védi, aki a kést tartja.

LORENZO Maradj csöndben, Graziano.

GRAZIANO Lorenzo!

LORENZO Ne fontoskodj itt. Ostoba vagy! Ez a situáció neked túlságosan komplex. Nincs most időm hallgatni a kocsmái fecsegésedet. BASSANIO Csönd legyen. A Dózse folytatja.

A Dózse visszatér folytatni a hivatalos eljárást, miközben Portia papírok között keresgél

DÓZSE Antonio Querini?

ANTONIO (előrelép) Főméltóságú uram.

DÓZSE Ez a bíróság még sosem foglalkozott ilyen ügygel. A kérdés világos, a megoldás nem. Újból át kell gondolnunk az egészet. Signor Shylock, tudatában van ön annak, hogy a bíróság kész fölmenteni mindkét felet az e szerződés által rárótt kötelezettségek teljesítése alól?

SHYLOCK Tudatában vagyok, főméltóságú uram.

DÓZSE Mégis elutasítja ezt, anélkül, hogy megokolná?

SHYLOCK Elutasítom, anélkül, hogy megokolnám. Igen.

DÓZSE Es tudja, hogy ez az ember elvérezhet?

SHYLOCK A legnagyobb orvosainkat hoztam magammal.

DÓZSE Hogy mit tegyenek? Mit tehetnek még akár a zsidó orvosok is, hogy megakadályozzák egy ember vérenek ilyeniszonyatos elfolyását? Furcsa, perverz könyörületesség az ilyen. Ouerini, kedves patricius társunk, kérünk, törd meg a hallgatásodat, vagy netán valami módon a kezében tart téged ez az ember? Észrevettük, hogy hiányoztál a Tanács üléseiről. Valaha élvezted a város irányításának ügyes-bajos dolgait. Szólj a bírósághoz. Ne félj. Mi történt?

ANTONIO (türelmetlenül) Semmi sem történt, főméltóságú uram, semmi egyéb, mint hogy elvesztettem az érdeklődésemet a kormányzás intrikái és unalma iránt, de ennek semmi köze a mostani megaláztatásunkhoz. Kérlek, folytassuk.

DÓZSE Akkor te mondd meg, miért vagyunk megalázva itt ezen a bíróságon. Mondd meg, miért osztozol egy olyan szerződés tébolyában, amely kétszeresen is veszélyeztet téged: egy olyan férfi révén, aki kitart amellett, hogy a hússal kell megfizetned a tartozásod, és a törvény révén, amely megbüntethet, amiért gúnyolódsz rajta.

Semmi válasz

A hallgatásod nem segít.

GRAZIANO Én tudtam! Én megmondtam! Én figyelmeztettem!

ANTONIO Graziano, maradj csöndben!

Feszült csönd

Ez a szerződés húst követel, de vért semennyit.

Zaja teremben

Ez a szerződés pontosan egy font húst követel, se többet, se kevesebbet.

A zaj fokozódik

Nem lehet végrehajtani, mert a kiszakított hús vérzik.

A zaj tovább nő

Nem lehet végrehajtani, mert a hús nem lesz pontosan annyi, mint amennyiről itt szó van.

A zaj egyre nő

Ez a szerződés nem kötelez senkit semmire, mert lehetetlen végrehajtani.

A teremben hirtelen csönd lesz

SHYLOCK *(megdöbben, első mozdulata az, hogy átöleli Antoniót)* Hála Istennek! Hála Istennek! Hála Istennek! Hát persze! Idióták! A kivágot hús vérzik. Se vér, se hús. O, Antonio, hogy nem vettünk észre egy ilyen egyszerű tényt? Ti pedáns törvénytisztelők! Szégyen rátok, szégyen a fajtátokra. Shylock, mind között te buktál legnagyobbat. O, Tubal, micsoda ostoba üzlettársad van. Nem csoda, hogy sose lett miénk egyetlen igazi nagy raktár sem. *(Átadja a kést a három férfinak)* Itt van! Tessék! Nektek van szükségetek rá. A szellemetekkel és a nyelvekkel mégsem tudtok vért ontani, itt van ez. Kegyetlenebb, de garantáltan hatásos. Haha! Se vér, se hús. Szeretem ezt a nőt. Ifjú hölgy, szeretem magát. Magának jövője van, nagy jövő áll maga előtt.

PORTIA *(szomorúan)* De maga előtt nem, öreg Shylock.

SHYLOCK Elöttem nem? Megőrült? Megszabadított a gyilkosságtól - tisztán és becsületesen élhetek tovább. Persze nem száz évig, tudom, és sajnálom, mert ma, MA úgy érzem, örökké szeretnék élni. Annyi bölcsesség van a világban, annyi szépség ebben az életben. Ha! Elöttem nem, ifjú hölgy? O, igen, elöttem is! Elöttem, elöttem, elöttem! Elöttem is nagy jövő áll. Megyek vissza a könyveimhez.

DÓZSE Nem, Shylock, nem lesznek könyvei.

SHYLOCK Nem lesznek könyveim? El akarja venni őket?

ANTONIO Az életét veszi el, ha elveszi a könyveit.

SHYLOCK Ez micsoda badarság?

DÓZSE Sajnos nem badarság, Shylock. Egy régi velencei törvény halála és javai elkobzására ítéli azt az idegent, aki egy velencei polgár életére tör.

SHYLOCK *Én? Az életére törtem? Egy velencei polgármak? Kinek? Antoniónak?*

DÓZSE Amire törekedett, az egy ember életébe került volna.

SHYLOCK De hát arra törekedtem én? Gyilkosságra? Előre megfontoltan?

DÓZSE Előre megfontoltan vagy sem, a vége egy polgár halála lett volna.

ANTONIO Csakhogy -

SHYLOCK *Nincs itt sem jogérzés, sem bölcsesség -*

ANTONIO Csakhogy -

SHYLOCK - sem könyörület.

GRAZIANO Na most meg könyörület kéne neki!

ANTONIO CSAKHOGY! A törvény azt is mondja, hogy a Dózse megkegyelmezhet a bűnösnek -

DÓZSE És én kélekedés nélkül meg is kegyelmezek neki. De az állam el kell hogy kobozza a javait. Velence népe nem értené -

SHYLOCK O! Velence népe, persze.

LORENZO Nézzétek, milyen gőgös.

SHYLOCK Már megint a nép. Milyen furcsa dolgokat követnek el a szegény nép neve mögé rejtözve.

DÓZSE ... Velence népe nem értené, ha egy ilyen szerződést semmivel sem büntetnénk.

SHYLOCK Hát persze.

ANTONIO Es én? Rajtam milyen büntetést követel Velence népe?

DÓZSE Signor, a te balgaságodat kellően megbüntette a halálos fenyegetés. Elég!

ANTONIO A patríciusok előjogainak bölcsesség, hát persze.

DÓZSE Ne feszítsd túl a húrt, barátom. Ne feszítsd túl.

ANTONIO *(meghajol)* Köszönöm.

A Dózse és a többiek távoznak, csak Shylock, Antonio, Portia és Jessica marad

SHYLOCK *(Portiához fordul)* És az a hölgy, hol az a drága hölgy, ő mit szól mindehhez?

PORTIA *(dühösen szól a távozó Dózse után)* Én nem tudnék az egyik kezemben kardot, a másikban mérleget tartani. Mindig kétértelműnek éreztem ezt a képet. Azért tartsam talán a jobb kezemmel magasba a kardot, hogy megvédjem vele a bal kezemmel kimért igazságot? Vagy inkább fenyegetően és azért, hogy a jobbal makacsul végrehajtsam, amit a ballal összeügyetlenkedtem?

SHYLOCK Részrehajlás nélküli igazságot, drága hölgy, részrehajlás nélkülit.

PORTIA Részrehajlás nélkülit? Hogyan? Nem vagyok én szélfúttá tollpihe, csak ember, akit mások tájékoztatnak arról, amiről mások tájékoztatták őket azzal kapcsolatban, amiről másoktól tájékoztódtak. *Én változom.* Miért nem tudnak ők is? Amit tegnap gondoltam, mára már tévedéssé válhat. Mit tegyek? Álljak a tegnapiam mögé, csak mert énteremttem őket? A mai napomat is én teremtem! Es én jogom a holnapomat is, és minden napomat, a saját eszem igényei szerint. A város, amelyben születtem, Szolón, Numa Pompilius és Mózes bölcsességére épült!

Szomorúan mosolyognak egymásra

SHYLOCK *(vállat von)* Mit tehet az ember?

PORTIA A bölcsesség sajnálatos módon nem adható át egyik pillanatról a másikra.

Ismét szomorúan mosolyognak egymásra

SHYLOCK *(szomorú örömmel megfogja a lány kezét, mintha a lányához beszélne)* Magának jövője van, ifjú hölgy, nagy jövő áll maga előtt.

Jessica nem bírja tovább nézni ezt a gyengéd pillanatot apja és egy másik fiatal nő között, és elszalad

ANTONIO Shylock! Magyarázd meg a bíróságnak, hogy nem akartál jogi precedenst teremteni. Megmentheted a könyveidet.

SHYLOCK *(gúnyosan és végső elhatározással)* Nem. Vigyék a könyveimet. A törvényeknek engedelmessé kell. A törvényekre szükségünk van, de mi szükségünk van a könyvekre? Különb is csak elkészerítenek és fölkavarnak. Miért, drága barátom, még a törvényeket is megkérdőjeleztük miattuk. Ha! Es van-e épeszű ember, aki ezt akarná? Az öreg Shylock biztosan nem. Vigyék a könyveimet. Vigyenek mindent. Nem akarom, hogy eltérjenek a törvénytől, akár csak egyetlen betűvel is.

Dal hallatszik

Talán most jött el az ideje annak a jeruzsálemi útnak. Csatlakozni a többi öreghez a mólón, aki készül a zarándokútra, hogy majd ott temessék el őket - ach! Mit érdekel! A szívem nem jön velem, bárhol legyen is. Nem vágyom már világi örömökre, drága barátom. Annyira elegem van az emberekből.

*Shylock megkeseredve elindul. Portiát kivéve mindenki elment. A helyszín megváltozik, Belmontban vagyunk. Egy nő távoli, szomorú énekletét halljuk. Az „Adiós, querida” című szefárd dalt éneklí**

HATODIK JELENET

Belmont. A kert. Meleg, súlyos, melankolikus este. Portia föl-alá sétál, Jessica oldalt álldogál. A nő a távolban énekel. Rekedt nevetés töri meg a csöndet. Bassanio, Lorenzo és Graziano lépnek be, ételt hoznak. Nerissa jön utánuk. Piknik készül. Beszélgetnek, leterítenek egy takarót, gyertyákat gyújtanak mialatt Nerissa előkészíti az ételt

EMI ASD2649, éneklí Victoria de los Angeles. '

BASSANIO Búcsúvacsora! A barátaink elmennek, Portia. A mai estét emlékezetessé kell tennünk.
LORENZO Jessica! Egyél!

De Portia és Jessica nem nagyon siet csatlakozni a három fiatalemberhez. Ezt egyedül Lorenzo veszi észre, különösen Jessica közönye miatt

GRAZIANO Nagyszerű ház ez. A legszebb, amelyet valaha láttam. Igazán, signora Contarini, nagyszerű. És micsoda könyvtár! Itt - évek óta először - kedvem támadt a kezembe venni egy könyvet.

LORENZO *(szúrósan)* Milyen könyvet?

GRAZIANO Nem, nem, Lorenzo. Nem lehet, hogy folyton belém kössél. Sok minden mentünk át együtt, és tudod, hogy hűséges tisztelőd vagyok. Ismerem a saját korlátaimat, és örülök, hogy a te ügyedet képviselhetem. Vagy az ügyeidet. Nevezd meg őket, én majd követlek. Tervezd el, én végrehajtom. Ne légy hálátlan. A talpnyalóknak is vannak érdemeik.

Megjelenik Antonio

PORTIA Úgy örülök, hogy itt maradt, signor Ouerini. Elviselhetővé vált számomra ez a két utolsó hét, és találtam egy új barátot.

ANTONIO Én pedig egy asszonyt, aki miatt gyászolhatom az ifjúságomat. Micsoda bizarr áldások értek az utóbbi években: találkozom egy csipős nyelvű öreg zsidóval, aki megkérdőjelezi tompa önelégültségemet, és magával, akiben csak úgy tombol a tettvágy, és aki arra emlékeztet, hogy milyen sivár életet éltem ez ideig. Illetlen dolog ennyi nyugtalanság ilyen hajlott korban. *(Szünet)* Ez az ember kísérteni fog engem.

Csend, csak a dalt halljuk

Maga mit tesz most?

PORTIA Tiszteletben tartom apám kívánságát, hozzámegyek ahhoz a férfihöz, aki az ölmet választotta, és megfigyelem, mit érdemes termelni. Es maga?

ANTONIO Utánanézek, mi maradt meg a hajóim rakományából. Elkísérem a barátomat, amikor elindul a Szentföldre. Talán meg is látogatom majd ott egyszer, mielőtt meghalok. Magát pedig gyakran, ha megengedi, mielőtt meghalok.

PORTIA Sőt kérem! Lelőtelezne vele.

ANTONIO De övele mi lesz?⁹

LORENZO *(enni hívja)* Jessica!

A lány nem törődik vele. A fiú a következő dialógus alatt végig arra vár, hogy a lány végre ránézzon. A lány végül megvetően ránéz, és elfordul

PORTIA Majd én vigyázok Jessicára. Az én házasságom szülői akaratból kötötték, de az övé nem. Az enyémből nincs visszaút, de az övére nem fog sor kerülni, efelől kezeskedem.

ANTONIO És mi lesz vele? Nincs szülői ház, ahová visszatérjen.

PORTIA De van Jeruzsálem, ahová elmehet az apja után.

ANTONIO Nem hiszem, hogy igazán félténém Jessicát, de maga...

PORTIA Én! Majd megtöltöm a házamat költőkkel és filozófusokkal és olyan politikuskokkal, akik költők és filozófusok. Bassanio majd megtanulja, hol a helye, és vagy megszokik, vagy megszökik. Velem számolni kell, én más is vagyok, nem csak kötelességtudó. Bár valami meghalt bennem, és már nem akarok annyira felnőni.

LORENZO *(dühösen elfordul Jessicától, mert végre megérti, hogy elvesztette a lányt)* Nem hiszem, hogy valaha is elfelejténém annak az embernek a fenyegető tekintetét. Emlékszel? Es főleg ahogy hallgatott.

GRAZIANO Most már főleg mélyen hallgathat.

LORENZO Szerencsére a törvény könyörtelen, és a bíróság félelmetes hely.

GRAZIANO Ha! De félt is.

BASSANIO „És *ti* vagytok, ugyebár, a kiválasztottak mihelyettünk?” Csak úgy köpködté ezeket a szavakat. Csupa gög és nagyképűség az egész ember.

Portia és Antonio a kert különböző sarkaiba húzódnak. Ők, Jessicával hármában három magányos pont -az általuk formált háromszög közepén zajlik tovább a fűlértően ostoba beszélgetés

LORENZO Talán ebből majd tanulnak az öregeink. Az erkölcs alapja az egyszerűség, a szenvedés és a lemondás!

GRAZIANO Megfelelkezünk Portiáról, a feleségéről...

BASSANIO Még nem az, még nem!

GRAZIANO A leendő feleségéről. Annyi esze van, jobb lesz vele vigyázni. Irigykedjünk rá, vagy féltjük szegényt?

BASSANIO Az állta csillagaimban, hogy ilyen párom legyen az ágyban.

GRAZIANO Bolond vagy, ha csak az ágyra gondolsz, amikor a párod ennyire okos.

BASSANIO Becsben fogom tartani, de nem fogom elkényeztetni. Igénybe veszem az eszét, de nem hagyom kormányozni! Ah! Itt jön Nerissa, és italt hoz a hősöknek.

NERISSA Igazán, uram, hősök vagytok. Tagadhatatlan. Igazi, igazi hősök, bizony. Hősök!

*Már csak a dal hallatszik. Meleg, elcsöndesedő, szomorú este van.**

Vége

Fordította: Fábri Péter

⁹ „What will happen to *het*” - Jessicáról van szó.

Ez a fordítás az 1989-es londoni workshop-produkció nyomán készült, amely a darab kilencedik változata, és különbözik az 1976-os stockholmi világpremierén és a Broadwayn 1977-ben, és a Birminghamben 1978-ban bemutatott, továbbjavított angol nyelvű változatoktól.